

مجله علمی - پژوهشی برنامه‌ریزی فضایی (جغرافیا)
سال چهارم، شماره دوم، (پیاپی ۱۳)، تابستان ۱۳۹۳
تاریخ وصول: ۱۳۹۳/۳/۴ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۳/۶/۳۰
صص: ۱۷۴-۱۵۳

تدوین الگوی برنامه‌ریزی راهبردی توسعه اکو توریسم تالابی در راستای سلامت اکوسیستم تالاب و پایداری جوامع روستایی، مورد محدوده تالاب‌های میانکاله و لپوی زاغمرز

نرگیس وزین*

دانش آموخته دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه تربیت مدرس

چکیده

تالاب‌های میانکاله و لپوی زاغمرز با جاذبه‌های متنوع اکولوژیکی شرایط توسعه اکو توریسم تالابی را با تدوین راهبردهای مناسب دارا هستند. مسأله مهم در توسعه اکو توریسم تالابی، طراحی الگوی راهبردی و توسعه شاخص‌های مناسب است تا ضمن بهره‌برداری از جاذبه‌های طبیعی سلامت اکوسیستم و پایداری جوامع محلی را ممکن سازد. هدف پژوهش حاضر با روش توصیفی - تحلیلی و شیوه میدانی (پرسشنامه) سنجش ظرفیت اکو توریسم تالابی در روستاهای مورد مطالعه و طراحی راهبردهای توسعه اکو توریسم تالابی بر اساس شاخص‌های مؤثر در توسعه اکو توریسم تالابی می‌باشد. در ابتدا الگوی نظری مطلوب و شاخص‌های مهم توسعه اکو توریسم تالابی تدوین شد، سپس در راستای الگو به بررسی ظرفیت اکو توریستی تالاب‌های میانکاله و لپوی زاغمرز و روستاهای دهستان میانکاله و ارائه راهبردهای مطلوب توسعه اکو توریسم تالابی در منطقه پرداخته شد. چارچوب پیشنهادی بر حسب سه محور «حفاظت تالاب»، «آموزش» و «توانمندسازی روستا» است که در منطقه از دیدگاه سه گروه خبرگان، مسئولین و روستاییان ۱۱ روستای دهستان میانکاله آزمون شد. برای تجزیه و تحلیل اطلاعات از آزمون آماری t تک نمونه‌ای و برای ارائه راهبردها از روش سوات و ماتریس QSPM استفاده شد. یافته‌ها نشان می‌دهد ظرفیت اکو توریستی تالاب‌ها بالا بوده و در روستاهای مورد مطالعه نیز ظرفیت اکو توریستی بر اساس طیف لیکرت در اکثر شاخص‌های مورد سنجش بالاتر از حد مطلوب عددی مورد آزمون (عدد ۳) ارزیابی شده است و در سطح آلفا ۰.۰۵ نیز معنادار بوده است. همچنین با ارزیابی محیط درونی تعداد ۱۷ نقطه قوت و ۱۵ ضعف و با مطالعه

محیط بیرون تعداد ۱۶ فرصت و ۱۳ تهدید شناسایی شد. تحلیل کمی نشان می‌دهد توسعه اکو توریسم تالابی در منطقه منوط به اتخاذ راهبردهای بازنگری می‌باشد.

واژه‌های کلیدی: اکو توریسم تالابی، تالاب‌های میانکاله و لپوی زاغمرز، جوامع روستایی، دهستان میانکاله، مدل SWOT

مقدمه

در سال‌های اخیر گردشگری در نواحی با جاذبه‌های طبیعی خاص، فرایندهای اکولوژیکی مهم و جوامع گیاهی و جانوری خاص جایگاه مهمی یافته است. اما بسیاری از جاذبه‌های طبیعی گردشگری، عرصه‌های منابع طبیعی با ویژگی‌های اکولوژیکی خاص هستند که باید حفاظت شوند. همچنین توسعه گردشگری در یک منطقه به طور مستقیم با کیفیت محیط آن در ارتباط است، به طوری که در موارد بسیاری مشاهده شده مکان‌های جاذب توریست بعد از تخریب توسط گردشگران رها شده‌اند. این دو مسأله تحقق حفظ کیفیت محیط و عرصه‌های منابع طبیعی و توسعه قابل دوام مقاصد توریستی به ظهور اکو توریسم کمک کرده است (Pipinos & Fokiali, 2009). اکو توریسم سفر مسئولانه به محیط‌های طبیعی است که محیط زیست را حفظ و به اقتصاد مردم بومی کمک می‌کند. به خصوص در مناطق حساس و حفاظت شده با کاهش اثرات منفی زیست محیطی سبب بهره‌برداری متعادل از محیط خواهد شد. یکی از نواحی طبیعی جاذب برای توسعه اکو توریسم، اکوسیستم تالاب است که با توجه به جاذبه‌های اکولوژیکی متنوع شامل چشم‌انداز زیبا، اندوخت گاه بیوسفری و تنوع زیستی منحصر به فرد به عنوان یکی از کانون‌های گردشگری به خصوص طی سال‌های اخیر جایگاه ویژه‌ای در جذب گردشگر یافته است. اکو توریسم تالابی که به دنبال توسعه اقتصاد گردشگری پایدار و حفاظت از تالاب است، امروزه در حال کسب اهمیت بیشتر از سوی دولت‌ها و محققان می‌باشد (Wang, 2009). کشور نیز دارای تالاب‌های بی‌نظیر با جاذبه‌های گردشگری منحصر به فرد بسته به شرایط طبیعی و اقلیمی منطقه است، و چشم‌انداز گسترده‌ای برای انجام این شاخه از اکو توریسم دارد. از این تالاب‌های گردشگری زیبا در کشور، تالاب‌های میانکاله و لپوی زاغمرز است که وجود گونه‌های متنوع و نادر گیاهی و جانوری و قرارگیری در مسیر مهاجرت پرندگان آن‌ها را به یکی از مهم‌ترین مقاصد گردشگری کشور تبدیل کرده است. دستیابی به موفقیت در توسعه اکو توریسم در این مناطق اکولوژیکی حساس در گرو برنامه‌ریزی مناسب و هدفمند با شناخت و ارزیابی قابلیت‌ها و توانمندی‌ها و تهیه برنامه مدیریتی متناسب با ویژگی‌های محیطی، اقتصادی و اجتماعی منطقه است. تجربه نیز نشان داده در نقاطی که گردشگری بدون برنامه ریزی و استراتژی مناسب توسعه یافته، مشکلات زیست‌محیطی و اجتماعی ناخوشایندی را به دنبال داشته است. در این راستا به گفته لی (۲۰۰۴) دستیابی به اکو توریسم پایدار به مدیریت موفق محیط بستگی دارد (Li, 2004: 559). علاوه بر این تحقق صنعت توریسم ضمن رعایت اصول حفاظت محیطی، با لحاظ کردن واکنش‌پذیری اجتماعی امکان‌پذیر است (Teh & Cabanban, 2007). چرا که در توسعه اکو توریسم با برنامه‌ریزی صحیح و مدیریت شرایط محیطی و اقتصادی و اجتماعی اثرگذار جوامع حاشیه بر تالاب، ضمن آنکه خسارت به حداقل رسیده و پایداری اکوسیستم نیز تضمین می‌شود، جوامع پیرامونی نیز توانمند خواهند شد.

هدف و سؤال تحقیق

هدف اصلی تحقیق توسعه اکو توریسم تالابی در محدوده تالاب‌های میانکاله و لپوی زاغمرز جهت بهره‌برداری از قابلیت‌های اکو توریستی تالاب‌ها که به خاطر موقعیت اکولوژیکی، ساختاری و فضایی خاص از گذشته با اهداف مختلف تفریحی، آموزشی و پژوهشی مورد توجه گردشگران طبیعت گرد و محققان می‌باشد، و بستر سازی برای توسعه پایدار جوامع روستایی منطقه است. از این رو مقاله حاضر با ارائه الگوی مناسب توسعه اکو توریسم تالابی به دنبال پاسخگویی به این سؤال است که «ظرفیت اکو توریسم تالابی در تالاب‌ها و روستاهای مورد مطالعه بر اساس شاخص‌های توسعه اکو توریسم تالابی چگونه است؟». همچنین «راهبردهای مناسب برای توسعه اکو توریسم تالابی در پیرامون تالاب‌های میانکاله و لپو در دهستان میانکاله بر اساس ظرفیت‌های درونی و عوامل موثر بیرونی بر توسعه اکو توریسم تالابی کدامند؟».

روش‌شناسی

روش تحقیق توصیفی-تحلیلی و به شیوه پیمایشی است. عوامل تبیین کننده توسعه اکو توریسم تالابی با مطالعه ادبیات اکو توریسم تالاب و به شیوه دلفی و نظرخواهی از خبرگان شناسایی شد. ارزیابی پتانسیل اکو توریسم تالابی منطقه طبق جدول ۱ عملیاتی شده است.

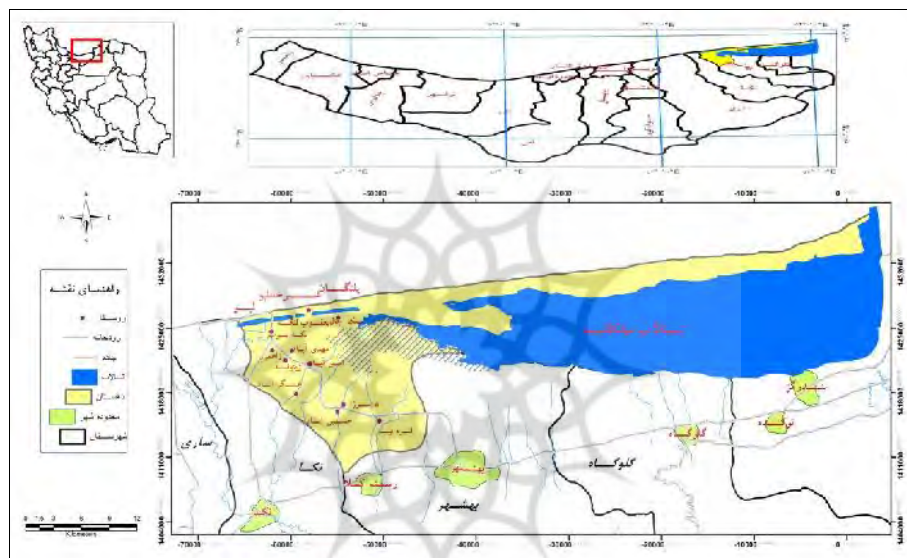
جدول ۱: شاخص‌های ارزیابی پتانسیل‌های اکو توریسم تالابی در محدوده اکوسیستم تالاب در سطح منطقه (تالاب و

روستا) و بیرون از منطقه

شاخص‌های ارزیابی محیط بیرونی		شاخص‌های ارزیابی محیط درونی		
شاخص	ابعاد	شاخص	معیار	ابعاد
- وضعیت موقعیت جغرافیایی - وضعیت امکانات و تجهیزات - ضوابط و مقررات حفاظتی (تالاب، گردشگری و زمین کشاورزی). - طرح‌ها و برنامه‌های حفاظتی	اکولوژیکی (ظرفیت اکولوژیکی ناحیه‌ای)	موقعیت جغرافیایی، چشم‌انداز، تنوع گیاهی و جانوری، آب و هوا	قابلیت‌های اکولوژیکی تالاب	اکولوژیکی (ظرفیت اکولوژیکی تالاب و جامعه)
		مدیریت منابع آب، کشت ارگانیک	فعالیت‌های اقتصادی پایدار	
		مدیریت پساب‌های کشاورزی، زباله‌ها و پساب‌های خانگی	مدیریت اکولوژیک آلودگی‌ها	
- ظرفیت سرمایه گذاری - توسعه خدمات زیربنایی - تبلیغات و اطلاع رسانی	اقتصادی (ظرفیت بیرونی توسعه اکو توریسم)	امکانات حمل و نقل، راههای دسترسی	دسترسی	اقتصادی (ظرفیت محلی توسعه اکو توریسم)
		سرویس‌ها و تسهیلات، اطلاعات، سطح رفاه اجتماعی	کیفیت زیرساخت‌ها	
- حضور بخش‌ها و نهادهای حمایت کننده - زمینه برنامه ریزی مشارکتی - امکان تعامل و همکاری	اجتماعی - فرهنگی (ظرفیت بیرونی توانمندی جامعه محلی)	نسبت اعتماد، تعاملات، ارتباطات در شبکه‌ها و گروه‌ها	سرمایه اجتماعی	اجتماعی - فرهنگی (توانمندی جامعه محلی)
		آگاهی از اهداف، اهمیت و فعالیت‌های اکو توریسم، نگرش به اکو توریسم	دانش اکو توریسم	
		پذیرش قوانین، محدودیت فعالیت‌های مخرب محیطی و محدودیت‌های توسعه اکو توریسم	حفاظت زیست محیطی	
		آموزش‌پذیری، ارائه اطلاعات به	آموزش زیست	

		توریست‌ها، توسعه آموزش و یادگیری	محیطی
		زیست محیطی	
		حس همکاری در توسعه اکو توریسم، دانش و تکنیک‌های علمی مشارکت، و توان مالی مشارکت، کنترل و نظارت محلی	مشارکت و همکاری
(یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۲)			

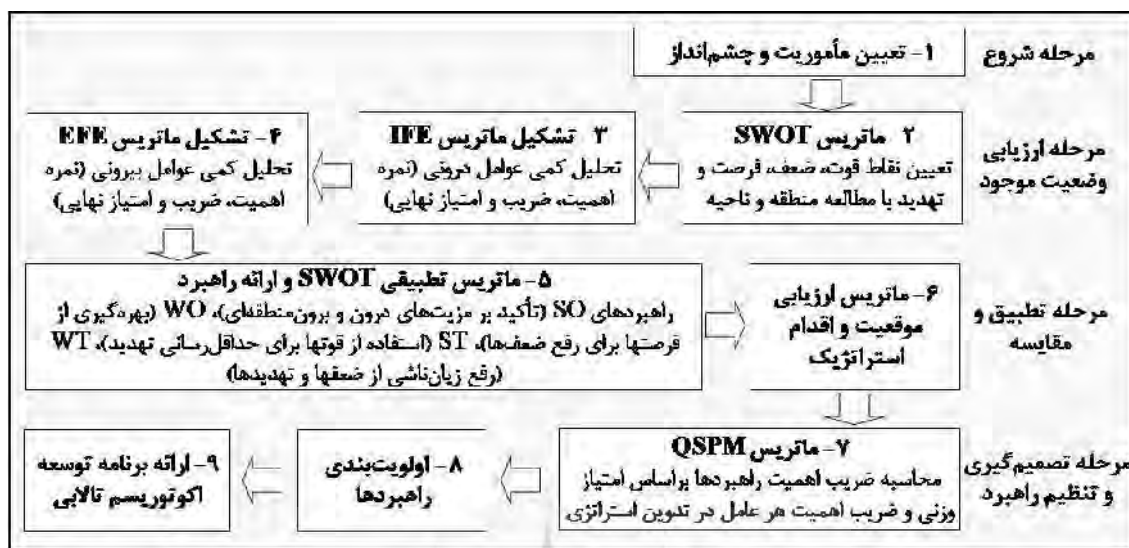
جامعه آماری تحقیق خبرگان و متخصصان برنامه‌ریزی روستایی، گردشگری و اکوسیستم تالاب، مسئولین سازمان میراث فرهنگی و گردشگری استان و سازمان محیط زیست و روستاییان ساکن در ۱۱ روستای دهستان میانکاله (نقشه ۱) می‌باشند.

نقشه ۱: موقعیت منطقه مورد مطالعه و پراکنش روستاهای نمونه

حجم نمونه شامل ۱۵ نفر از خبرگان، ۲۵ نفر از مسئولین و ۱۱۵ نفر از روستاییان (بر اساس ۱۸۲۱۱ نفر جمعیت دهستان و استفاده از فرمول کوکران) می‌باشد. برای سنجش ظرفیت اکو توریسم تالابی روستاهای مورد مطالعه از آزمون آماری t تک نمونه‌ای با در نظر گرفتن مطلوبیت عددی و حد متوسط (۳) بر اساس طیف لیکرت (۵ طیفی از بسیار کم تا بسیار زیاد) در نرم‌افزار SPSS استفاده شد. همچنین جهت شناخت مسائل استراتژیک و تدوین راهبردهای توسعه اکو توریسم تالابی در چارچوب برنامه‌ریزی راهبردی، از روش تحلیل SWOT یا چارچوب جامع تدوین استراتژی استفاده شده است. مبنای استخراج مجموعه نقاط قوت و ضعف و فرصت و تهدید شاخص‌های تعریف شده در جدول ۱ است که با مطالعه در محیط داخلی و خارجی، تعداد ۲۰ نقطه قوت در برابر ۱۷ نقطه ضعف در منطقه و تعداد ۱۶ فرصت و ۱۵ چالش پیش روی توسعه اکو توریسم تالابی در محیط بیرونی شناسایی شد. سپس با استفاده از پرسشنامه مزیت‌ها و محدودیت‌های عمده از طریق طیف لیکرت (پنج طیفی از

بسیار کم تا بسیار زیاد) توسط خبرگان، مسئولین و روستاییان ارزیابی شد. تدوین راهبردهای توسعه اکو توریسم تالابی بر حسب مراحل و روش شکل ۱ است.

شکل ۱: مریزی راهبردی توسعه اکو توریسم تالابی

منطقه مورد مطالعه

منطقه مورد مطالعه تالاب‌های میانکاله و لپوی زاغمرز و روستاهای دهستان میانکاله می‌باشند که در شرق استان مازندران و شمال شهرستان بهشهر قرار دارند. تالاب میانکاله یکی از ۲۱ تالاب بین‌المللی کشور است که در موقعیت جغرافیایی ۲۷°، ۴۹'، ۳۶° عرض شمالی و ۴۸°، ۴۸'، ۵۳° طول شرقی قرار دارد. در حال حاضر مساحت تالاب ۵۲۱/۴۴ کیلومتر مربع است (بهروزی راد، ۱۳۸۷: ۶۴۴). از شمال به شبه جزیره میانکاله، از غرب به تالاب لپوی زاغمرز و از جنوب و شرق در قلمرو سیاسی چهار شهرستان بهشهر، گلوگاه، بندر گز و ترکمن قرار دارد. تالاب لپوی زاغمرز متشکل از سه تالاب شیرخانلیپو، پلنگان و تالاب لپو است که به اختصار «تالاب لپو» گفته می‌شود. مجموعه تالاب‌های لپو با وسعت ۶۰۰ هکتار تالاب لپو در موقعیت جغرافیایی ۵°، ۴۹'، ۲۶° شمالی و ۱۷°، ۱۸'، ۵۲° شرقی و در فاصله ۳ کیلومتری دهستان میانکاله واقع شده است. این تالاب نیز به همراه تالاب میانکاله در کنوانسیون رامسر به عنوان تالاب بین‌المللی ثبت شد (محیط زیست استان مازندران، ۱۳۸۵). تالاب لپو در غربی تالاب میانکاله واقع شده و هر دو تالاب در قلمرو جغرافیایی و سیاسی دهستان میانکاله قرار دارند. دهستان میانکاله واقع در بخش مرکزی شهرستان بهشهر، متشکل از یازده روستا بنام‌های نمک چال، یعقوب لنگه، یکه توت، زاغمرز، زینوند، امیرآباد، عسگرآباد، حسین‌آباد، لهرمرز و قره‌تپه است که جمعیت آن در سال ۱۳۸۵ برابر با ۱۸۲۱۱ نفر بوده است (سالنامه آماری استان، ۱۳۹۰). فعالیت‌های معیشتی روستاها به ترتیب کشاورزی، دامداری و خدماتی است. دهستان به دلیل داشتن شرایط اقلیمی مناسب تقریباً تمامی محصولات قابل کشت در استان را دارا است که در این بین گندم با ۵۸۰۰ هکتار و برنج با ۴۷۰۰ هکتار سهم بیشتری دارند. دیگر زراعت‌های منطقه کلزا، پنبه، سویا و گیاهان صیفی مانند هندوانه است. باغداری نیز در منطقه رونق دارد که مهم‌ترین آن مرکبات است (جهاد کشاورزی

دهستان میانکاله، ۱۳۹۲). تالاب‌ها نیز نقش مهمی در اقتصاد جوامع محلی دارند، برخی از فعالیت‌های اقتصادی روستاها در خصوص بهره‌برداری از تالاب‌ها عبارتند از: کشاورزی که فعالیت اصلی روستاها است و از آب آبریزهای منتهی به تالاب استفاده می‌کنند. همچنین تالاب لپو منبع تأمین آب بیش از ۲۰۰۰ هکتار اراضی کشاورزی و هزاران اصله درخت دست کاشت حاشیه است. دامداران از پوشش گیاهی پیرامون تالاب‌ها به طور فصلی و دائم استفاده می‌کنند. صید و شکار دیگر فعالیت در ارتباط با تالاب است، به طوری که شکار به مدت ۵ ماه طبق ضوابطی در تالاب میانکاله مجاز است و در دهستان تعداد ۴۰۰ نفر به فعالیت شکار مشغولند. همچنین روستاییان از میوه‌ها نظیر انار و گیاهان دارویی چون گزنه و نعناع برای مصرف و کسب درآمد استفاده می‌کنند؛ و از پوشش گیاهی نظیر نی برای صنایع دستی شامل حصیربافی و سایه‌بان استفاده می‌شود (سازمان حفاظت محیط زیست، ۱۳۸۲: ۷۲-۷۳؛ محیط زیست استان مازندران، ۱۳۸۵).

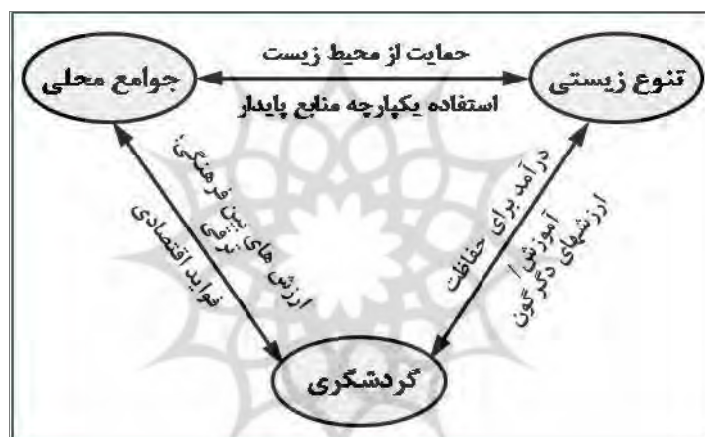
چارچوب نظری تحقیق

تراکم زیاد گردشگران در مناطق خاصی از جهان به همراه مداخله در محیط زیست، این تعهد را به وجود آورد تا الزاماتی در خصوص حجم توریست و اثرات منفی زیست محیطی در سطوح مختلف جهت حفظ محیط زیست و توسعه قابل دوام مناطق توریستی بکار گرفته شود، که این امر منجر به ظهور طرح‌های جایگزین برای گردشگری و در این بین اکوتوریسم شده است (Robersts & Hall, 2001: 155). کلمه اکوتوریسم از دو واژه Eco و Torusim گرفته شده و خلاصه عبارت Ecological Tourism است (Wearing & Neil, 2009: 8). اکوتوریسم عبارت است از مسافرت مسئولانه به لحاظ زیست محیطی به مناطق طبیعی نسبتاً دست نخورده، به منظور لذت بردن و درک طبیعت، به همراه لذت بردن از ویژگی‌های فرهنگی گذشته و حال منطقه است (Björk, 2000). این شاخه از گردشگری جایگزین با مناطقی که از لحاظ زیست محیطی و فرهنگی حساس و مهم هستند، در ارتباط است (Pipinos & Fokiali, 2009). چارچوب نظری اکوتوریسم تا حد زیادی موقعیت بوم محوری را نه فقط از لحاظ لغوی بلکه همچنین از لحاظ دیدگاه‌ها و اصول منعکس می‌کند، و مبانی فلسفی اکوتوریسم نیز بر طبیعت و جوامع محلی تأکید دارد (Wearing & McDonald, 2002). اکوتوریسم حفاظت را ترویج می‌دهد، اثر منفی کمتری بر محیط زیست دارد و مشارکت اجتماعی و اقتصادی فعال جوامع محلی را برای سودمندی ممکن می‌سازد (Björk, 2000). در واقع باید گفت بر چهار رکن: کاهش اثرات نامطلوب زیست محیطی، احترام به فرهنگ و آداب و رسوم مردم بومی، تأمین منافع مردم محلی و جلب رضایت گردشگران استوار است (Teh & Cabanban, 2007). یک نوع از اکوتوریسم که نقطه درخشان نوین در توسعه گردشگری می‌باشد (Jinxia, 2010)، اکوتوریسم تالاب است که بر منابع طبیعی تالاب مبتنی است (Liu & et al, 2013) تالاب به عنوان یک اکوسیستم منحصر به فرد و برخورداری از تنوع زیستی غنی، دارای کارکردها و ارزش‌های محیطی، اقتصادی و اجتماعی بسیاری است (Song & Quan, 2007). تالاب‌ها نه تنها بسیاری از نیازهای اولیه جوامع انسانی پیرامونی خود از جمله تأمین آب، کشاورزی، پالایش محیط، کنترل فرسایش و کاهش خطر سیلاب را پاسخگو می‌باشد، بلکه حمایت‌کننده بسیاری از نیازهای ثانویه بشر

از جمله زیبایی‌شناسی، آرامش و پرورش جسم و روح نیز است (Euliss & et al, 2006). به طوری که در حال حاضر مقصد بسیاری از نیازمندان به محیط آرام و فرح بخش، عکاسان، نقاشان، محققان تاریخ طبیعی، دوستداران پرندگان، اکولوژیست‌ها و ... شده است. در واقع ویژگی‌های فرهنگی / میراث فرهنگی و تنوع زیستی اکوسیستم تالاب بر ارزش آن افزوده است. تالاب‌ها با برخورداری از چشم‌انداز طبیعی و فرهنگی منحصر به فرد، برای توسعه اکوتوریسم مناسب هستند (Song & Quan, 2007). در این راستا مطابق با وانگ (۲۰۰۹) تالاب‌ها به دلیل برخورداری از تنوع زیستی و تنوع فرهنگی غنی، دارای ارزش گردشگری و کارکرد آموزش زیست محیطی است (Wang, 2009)؛ و بگفته لی لی و همکاران (۲۰۱۰) از انواع کارکردهای خدماتی اکوسیستم تالاب، کارکردهای گردشگری و آموزش علمی بسیار مهم است، و «اکوتوریسم تالاب» و «گردشگری آموزشی» هر دو بهره‌برداري جدید قابل اجرا از منابع تالاب هستند (Lili & et al, 2010). به دلیل اهمیت موضوع، عنوان روز جهانی تالاب‌ها در سال ۲۰۱۲ میلادی از سوی کنوانسیون رامسر «تالاب و اکوتوریسم» نام گرفت، به گفته کنوانسیون اکوتوریسم تالاب هم برای مردم و هم حیات وحش و تنوع زیستی سودمند است و هم مزایایی از جمله اقتصاد قوی‌تر، معیشت پایدار، مردم سالم و اکوسیستم سالم را در بر دارد (Ramsar and UNWTO, 2012). توسعه اکوتوریسم یا گردشگری اکولوژیکال تالابی، توسعه زیست‌شناسی تالاب به ویژه برای گونه‌های نادر و در خطر انقراض را ارتقا می‌دهد، به حفاظت از آب و کنترل آلودگی آب نیز کمک کند، آگاهی زیست محیطی عمومی مردم را بهبود بخشیده و بهره‌کشی از منابع را کاهش می‌دهد، و توانایی‌های خود توسعه‌ای تالاب را تقویت می‌کند (Guihua, 2000). در واقع اکوتوریسم تالاب شامل فرهنگ اکولوژیکی تالاب است، که این ویژگی اخلاقی و مسئولیت‌پذیری اکوتوریسم تالاب، حفاظت از تالاب را مورد توجه قرار داده و از توسعه پایدار تالاب حمایت می‌کند (Liu & et al, 2013). به طور خلاصه مدیریت اکوتوریسم تالاب می‌تواند توسعه اقتصاد گردشگری را تحقق بخشد، و در عین حال می‌تواند حفاظت از محیط اکولوژیکال تالاب را حمایت کند (Dong, 2001).

در خصوص چارچوب توسعه اکوتوریسم تالابی، باید گفت یکپارچگی بین عوامل کلیدی حفاظت محیط زیست، توانمندی اقتصادی، عدالت و آموزش مورد تأکید است. در این راستا می‌توان به نتایج فنل (۲۰۰۲) اشاره کرد که نشان داد کلماتی که اغلب در تعاریف اکوتوریسم بکار رفته به ترتیب فراوانی عبارتند از: «مناطق طبیعی، حفاظت، فرهنگ، منافع مردم محلی، آموزش، پایداری و اثرات» (Fennell, 2002: 15). به گفته هیپول (۲۰۰۷) «حفاظت، عدالت و آموزش» هسته اصلی تعاریف اکوتوریسم را تشکیل می‌دهند (Hipwell, 2007)؛ لذا در مقوله توسعه اکوتوریسم سه معیار باید مورد توجه قرار گیرد: جاذبه‌ها طبیعت محور باشند، بر یادگیری و آموزش بازدیدکنندگان و اعضای جوامع محلی متمرکز باشد تا با رفتار زیست محیطی مسئولانه بازدیدکنندگان و مردم محلی به مناطق طبیعی، حفاظت از محیط زیست را افزایش داده و تأثیر منفی بر محیط زیست کاهش یابد. سوم اینکه در مدیریت محیط‌های اکوتوریستی می‌بایست اقداماتی را دنبال کرد که با پایداری محیطی، اقتصادی و اجتماعی - فرهنگی هم‌خوانی داشته باشد تا کمترین آسیب و اثرات سوء را بر طبیعت داشته باشد (Weaver & Lawton, 2007; Wearing & Neil, 2009, 11-12). علاوه بر عناصر فوق، مسأله مهم دیگر توسعه اکوتوریسم این است که

موفقیت پروژه‌های اکوتوریستی به پذیرش عمومی توسط مردم محلی و آمادگی آن‌ها برای همکاری در حفاظت و مدیریت محیط زیست بستگی دارد (UNCED, 1992)؛ و مشارکت و همکاری جوامع و ساکنان محلی نزدیک مکان گردشگری از عناصر ضروری اکوتوریسم موفق می‌باشد (Ceballos, 1996: 20; Ross & Wall, 1999). در این مفهوم، اکوتوریسم می‌تواند به عنوان یک مسأله «ساکنان محور»^۱ توصیف شود؛ به این ترتیب می‌تواند سهم قابل توجهی در حفظ مشخصه‌های زیست محیطی و فرهنگی در مناطق اکولوژیکی و حساس را داشته باشد و به عنوان راهنما برای توسعه اجتماعی و اقتصادی پایدار عمل کند، به شرطی که جوامع محلی مایل به حمایت از آن باشند (Pipinos & Fokiali, 2009). اجرای اکوتوریسم در یک منطقه در صورتی موفقیت‌آمیز است که حفاظت از منابع طبیعی و تنوع زیستی، آموزش بازدید کنندگان و مردم محلی و به‌کارگیری ساکنان محلی در موضوعات پایداری، کسب درآمد، تأمین هزینه حفاظت از محیط زیست و توسعه اقتصاد محلی ممکن باشد (Ross & Wall, 1999). در وضعیت ایده‌آل اکوتوریسم، ساکنان محلی، منابع محافظت شده، تنوع زیستی و گردشگری از یکدیگر در یک رابطه متقابل و مدل همزیستی سود می‌برند (شکل ۲) (Ross & Wall, 1999).

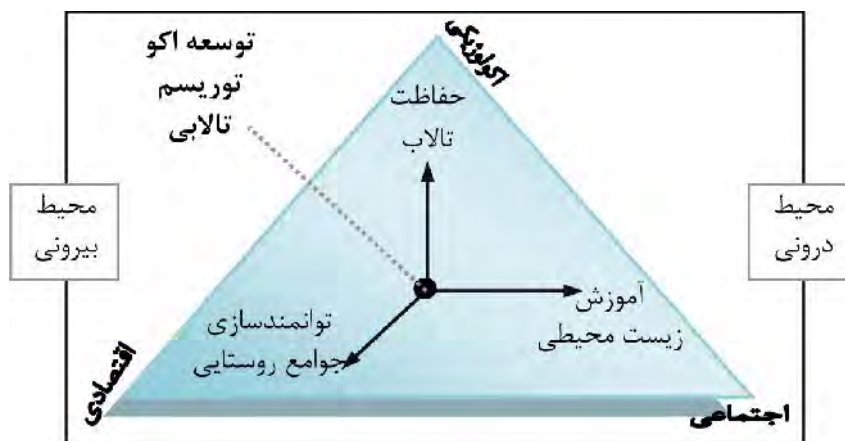

شکل ۲: پارادایم اکوتوریسم: تعامل مثبت بین مردم، منابع و گردشگری در اکوتوریسم موفق

همسو با گفته هایلانگ و دانگ (۲۰۱۱) توسعه پایدار اکوتوریسم تالاب باید بر حمایت از ساکنان جامعه محلی متکی باشد و مشارکت اجتماعی جوامع محلی بخش مهمی از مدیریت اکوتوریسم تالاب است (Hailun & Dong, 2011). از این رو باید گفت علاوه بر ارزیابی قابلیت‌های اکولوژیکی پدیده طبیعی، مطالعه شرایط جوامع محلی در تمامی ابعاد شامل ظرفیت توسعه فعالیت‌های اکوتوریستی، توان مالی، نگرش و درک جوامع محلی، توان مشارکت پیش نیاز پیاده‌سازی موفق توسعه اکوتوریسم می‌باشد؛ لذا در تحقیق حاضر چارچوب برنامه‌ریزی راهبردی توسعه اکوتوریسم تالابی در راستای توسعه پایدار و اکوتوریسم، بر حسب سه محور کلیدی اکوتوریسم بنام‌های «حفاظت تالاب»، «آموزش زیست محیطی» و «توانمندسازی جوامع روستایی» است که طیفی از عناصری که یک فعالیت اکوتوریسم موفق باید در بر داشته باشد را در قالب سه رکن پایداری شامل اکولوژیکی، اقتصادی و اجتماعی -

¹ - Residents Centric

فرهنگی در دو محیط درون و برون منطقه‌ای مورد بررسی قرار داده و راهبردهای توسعه اکوتوریسم تالابی در منطقه مورد مطالعه را تدوین می‌کند (شکل ۳).

شکل ۳: الگوی طراحی راهبردهای توسعه اکوتوریسم تالابی

ظرفیت‌های اکوتوریستی تالاب‌های میانکاله و لپوی زاغمرز

تالاب‌های میانکاله و لپوی زاغمرز که از زیستگاه‌های غنی و اکوسیستم‌های با ارزش کشور هستند، از جاذبه‌های شگفت‌انگیز و متنوع طبیعی و زیست محیطی برخوردار بوده و استعداد‌های فراوانی برای توسعه طبیعت گردی و جلب گردشگر طبیعت گرد دارند.

تالاب میانکاله با توجه به سیمای اکولوژیک، ارزش‌های ویژه زیستگاهی، وجود گونه‌های گیاهی و جانوری منحصر به فرد و تحت‌الحمايه، ارزش‌های علمی، تحقیقاتی، فرهنگی، آموزشی و تفریحی به عنوان اندوخت گاه زیست سپهر تحت حفاظت محیط زیست است (سازمان حفاظت محیط زیست، ۱۳۸۲). یکی از ویژگی‌های مهم میانکاله که آن را به یک جاذبه گردشگری تبدیل کرده، وجود گونه‌های مختلف و نادر پرندگان و حیوانات وحشی است. تالاب میانکاله علاوه بر اینکه زیستگاه دائمی بسیار مناسبی برای پرندگان بومی نظیر قرقاول و دراج است، به دلیل موقعیت جغرافیایی که در مسیر مهاجرت پرندگان از شمال دریای خزر به قسمت‌های جنوبی ایران و آسیا قرار گرفته است (صیامیان، ۱۳۹۱) و دارا بودن شرایط خاص اقلیمی، طبیعت زیبای منطقه، وجود آب و غذا، تا حدودی امنیت و پناهگاه موجود موجب جذب پرندگان آبی و کنار آبی و غواص مهاجر شده، به طوری که همه ساله ده‌ها هزار قطعه از انواع پرندگان مهاجر آبی و کنار آبی از سبیری به این منطقه گرمسیری مهاجرت می‌کنند و در فصل زمستان چند صباحی را بر روی تالاب میانکاله می‌گذرانند. از پرندگان آبی و کنار آبی که در تالاب میانکاله زیستگاه فصلی زمستان‌گذرانی دارند می‌توان به چوپا، اوست، فلامینگو، انواع آبچلیک، انواع اگرت، کفچه نوک، چنگر، خوتکا، گیلار، سنقر تالابی، پلیکان، حواصیل، انواع مرغابی نظیر قو و غاز خاکستری و چندین گونه دیگر اشاره نمود. به طور کلی در زیست‌بوم این تالاب حدود ۲۰۴ گونه پرندگان مهاجر و نیمه مهاجر و بومی آبی و

کنار آبی و خشک زی در منطقه مورد مطالعه شناسایی شده‌اند که تعداد ۲۶ گونه تحت حمایت محیط زیست می‌باشند (سازمان حفاظت محیط زیست، ۱۳۸۲)، که برای گروه‌ها و علاقه‌مندان طبیعت گردی و پرندنگری اهمیت فوق‌العاده‌ای دارد. همین موضوع باعث رونق تورهای پرندنگری در این منطقه شده و همه ساله گردشگران داخلی و خارجی زیادی را بدین منظور به این سمت می‌کشاند (صیامیان، ۱۳۹۱). علاوه بر این، وجود گونه‌های متنوع گیاهان خزری، حیوانات وحشی نظیر خرس، روباه، گرگ، انواع گربه‌های وحشی، جوجه تیغی، سنجاب و سمور، و دیگر گونه‌ها شامل انواع پستانداران، خزندگان و آبیان به ویژه دیدن ماهیان استروژنی در مراکز استحصال خاویار از دیگر ارزش‌های زیست‌محیطی منطقه است (بهروزی راد، ۱۳۸۷: ۶۴۷) که می‌توان ارزش‌های سیاحتی را نیز بر آن افزود و امکان اجرای بازدید علمی در قالب تورهای علمی را فراهم می‌کند که این مهم نیز باید مد نظر قرار گیرد.

در تالاب لپو نیز زمینه بسیار مساعدی برای جلب گردشگر طبیعت گرد فراهم است. تالاب لپو به دلیل شیرینی آب از لحاظ فون و فلور و بعضاً پوشش گیاهی و جانوری از تالاب میانکاله متفاوت می‌باشد. تالاب لپو از نظر تنوع گونه‌ای پرندگان مهم است، به طوری که تاکنون تعداد ۶۰ گونه پرندنگری شده و در معرض خطر که ۸ گونه آن‌ها در لیست حفاظتی جهانی Cites قرار دارند و همچنین تعداد بیش از ۱۳۰ گونه پرندنگری غیر حمایت شده خشک زی و آبی مهاجر، بومی و عبوری در این تالاب زیست می‌کنند. (ابوطالبی، ۱۳۸۳: ۷۰-۱)، علاوه بر این در تالاب مجموعاً ۲۰ گونه پستاندار که ۲ گونه آن حمایت شده می‌باشد، بیش از ۱۰ گونه ماهی، چند گونه دوزیست، سخت پوست و انواع نرم‌تنان و کرم‌ها، بیش از ۱۵ گونه انواع مارها شناسایی شده است (همان، ۱۴۰).

وجود تنوع زیستی غنی تالاب‌ها می‌تواند به عنوان آزمایشگاه طبیعی با ارزش‌های تحقیقاتی و آموزشی منحصر به فرد تالاب را به عنوان منطقه مهم اکوتوریستی مطرح نماید. دیدن تنوع گونه‌ای تالاب‌ها به همراه جاذبه‌های دیدنی و طبیعت زیبا و مناظر بدیع می‌تواند گردشگران طبیعت گرد، عکاسان، نقاشان و محققان زیادی را به منطقه بکشاند و فرصت گردشگری و مطالعاتی را برای دوستداران طبیعت در منطقه‌ای ساحلی فراهم آورد. علاوه بر قابلیت‌های اکولوژیکی برشمرده در تالاب‌ها، شرایط اقلیمی مناسب و آب و هوای معتدل منطقه در چهار فصل سال توریسم را به خود می‌طلبد. همچنین موقعیت جغرافیایی ویژه منطقه از یکسو هم جواری و ارتباط با دریای خزر و از طرف دیگر پیوستگی با جنگل‌های خزری، نزدیکی به شبه جزیره میانکاله، نزدیکی به بندر امیرآباد و همچنین امکانات دسترسی و جاده آسفالتی مناسب و نزدیکی به شهر بهشهر زمینه بسیار مساعدی در منطقه برای جلب گردشگر طبیعت گرد فراهم کرده است که با سرمایه‌گذاری اندک جهت توسعه فرصت‌های تالاب گردی نظیر امکانات اقامت و پذیرایی، اسکله قایقرانی، تیراندازی و ... می‌تواند گردشگران بسیاری را جلب نماید؛ لذا می‌تواند با برنامه‌ریزی مناسب زمینه توسعه اکوتوریسم تالابی را در منطقه فراهم کرد.

ظرفیت‌های اکوتوریستی روستاهای منطقه

برای سنجش ظرفیت اکوتوریسم تالابی در روستاهای مورد مطالعه، از مجموعه شاخص‌هایی در سه بعد زیست محیطی، اقتصادی شامل توانمندی‌ها و منابع محلی برای توسعه اکوتوریسم و اجتماعی - فرهنگی شامل توانمندی‌های جامعه محلی استفاده شده است. تحلیل میانگین عددی حاصل از وضعیت شاخص‌های تعیین کننده ظرفیت اکوتوریسم تالابی در روستاهای مورد مطالعه بر اساس آزمون t تک نمونه‌ای با احتساب دامنه طیفی شاخص‌ها که بین ۱ تا ۵ بر اساس طیف لیکرت در نوسان قرار گرفته است، نشان می‌دهد از میان شاخص‌های مورد ارزیابی، به جز سه شاخص «فعالیت‌های اقتصادی پایدار»، «مدیریت آلاینده‌ها» و «دانش اکوتوریسم»، سایر شاخص‌ها میانگینی بالاتر از حد مطلوب (عدد متوسط ۳) می‌باشند، که با توجه به سطح معناداری بدست آمده که بزرگ‌تر از آلفا ۰.۰۵ است (Sig=۰.۰۰)، مبین وضعیت مطلوب این شاخص‌ها برای توسعه اکوتوریسم تالابی در روستاهای منطقه است (جدول ۲). همان‌طور که جدول نشان می‌دهد ظرفیت توسعه اکوتوریسم تالابی در روستاهای منطقه در بعد زیست محیطی پایین است اما از نظر اقتصادی و اجتماعی - فرهنگی در روستاهای مورد مطالعه شرایط مناسبی برای توسعه اکوتوریسم تالابی حاکم است. در مجموع با توجه به نتایج بدست آمده می‌توان گفت روستاهای منطقه مورد مطالعه از ظرفیت مطلوبی برای توسعه اکوتوریسم تالابی برخوردار هستند، که به همراه ظرفیت‌های اکولوژیکی موجود در تالاب‌های میانکاله و لپوی زاغمرز می‌توان برای توسعه اکوتوریسم تالابی مورد بهره‌برداری قرار داد.

های ارزیابی ظرفیت‌های اکوتوریسم

:

مطلوبیت عددی مورد آزمون = ۳						
ابعاد	شاخص	میانگین	آماره آزمون T	سطح معناداری	تفاوت از	
					حد مطلوب	پایین‌تر
زیست محیطی	فعالیت اقتصادی پایدار	۲/۳۲	-۱۲/۶۱۶	۰/۱۹۳	-۰/۶۸	-۰/۵۷
	مدیریت آلاینده‌ها	۱/۷۰	-۳۶/۹۴۵	۰/۲۳۰	-۱/۳۰	-۱/۲۳
اقتصادی	دسترسی	۴/۱۷	۸/۹۱۷	۰/۰۰۰	۱/۱۷	۰/۹۱
	کیفیت زیرساخت‌ها	۳/۲۴	۲/۵۷۲	۰/۰۱۱	۰/۲۴	۰/۰۵
اجتماعی - فرهنگی	سرمایه اجتماعی	۳/۵۳	۶/۱۱۹	۰/۰۰۰	۰/۵۳	۰/۷۰
	دانش اکوتوریسم	۲/۷۲	-۱/۶۶۵	۰/۰۹۹	-۰/۲۸	-۰/۶۲
	حفاظت زیست محیطی	۳/۳۸	۳/۳۴۴	۰/۰۰۱	۰/۳۸	۰/۶۱
	آموزش زیست محیطی	۳/۸۲	۱۰/۹۶۸	۰/۰۰۰	۰/۸۲	۰/۹۷
	مشارکت و همکاری	۳/۶۲	۳/۷۸۲	۰/۰۰۰	۰/۶۲	۰/۳۰
یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۳						

ارائه الگوی برنامه‌ریزی راهبردی توسعه اکوتوریسم تالابی

بعد از مطالعه قابلیت‌های اکوتوریسم تالابی در محدوده تالاب‌های مورد مطالعه و سنجش شاخص‌های تعیین‌کننده ظرفیت‌های اکوتوریستی در روستاهای منطقه به تدوین راهبردهای مناسب توسعه اکوتوریسم تالابی پرداخته شد. برای توسعه اکوتوریسم تالابی از چارچوب برنامه‌ریزی راهبردی و فن SWOT برای شناسایی مسائل استراتژیک و تدوین راهبردهای مناسب به صورت فرایند زیر استفاده شد.

مرحله اول- تعیین مأموریت و چشم‌انداز اکوتوریسم تالابی

مأموریت و چشم‌انداز تحقیق عبارت است از: توسعه اکوتوریسم تالابی در محدوده تالاب به گونه‌ای که ظرفیت‌های اکولوژیکی اکوسیستم تالاب حفظ شود، و در روستاها ظرفیت‌های اجتماعی و توانمندی‌های اقتصادی روستاییان افزایش یابد و با توسعه فعالیت‌های اکولوژیکی - اقتصادی سازگار با محیط زیست هم منابع و جاذبه‌های طبیعی روستاها حفظ شود و هم از مخاطرات اکولوژیکی تالاب جلوگیری شود.

مرحله دوم- تشکیل ماتریس SWOT و ارزیابی وضعیت موجود

همان‌طور که در فوق آمد برنامه‌ریزی راهبردی توسعه اکوتوریسم تالابی بر اساس سه نوع بررسی قابلیت‌های اکولوژیکی تالاب‌ها، ظرفیت‌های اکولوژیکی و توانمندی‌های محلی در روستاهای محدوده تالاب‌ها و ظرفیت‌های موجود در سطح ناحیه صورت گرفت. عوامل راهبردی در قالب دو گروه عوامل داخلی با سنجش ظرفیت تالاب‌ها و روستاها و عوامل بیرونی با شناخت عوامل اثرگذار بر اکوتوریسم تالابی شناسایی شد (جدول ۳ و ۴). مجموع عوامل درونی و بیرونی جهت تعیین راهبردها در این مرحله مورد ارزیابی قرار گرفت. نمره اهمیت عوامل از دیدگاه سه گروه مشارکت‌کننده از طریق پرسشنامه بدست آمد. بر اساس نمره اهمیت به مجموع نمرات، وزن نسبی عوامل بدست آمد. سپس ضریب اهمیت نهایی هر عامل در رتبه ضرب و امتیاز نهایی عوامل مشخص شد. برای تخصیص رتبه به عوامل از دامنه میانگین استفاده شد.

ماتریس ارزیابی عوامل داخلی: در این مرحله مجموع نقاط قوت و ضعف شناسایی شده اثرگذار بر توسعه اکوتوریسم تالابی در قالب ماتریس IFE به صورت کمی بیان شد. میانگین و وزن نسبی نقاط قوت و ضعف از دیدگاه سه گروه مشارکت‌کننده و ضریب اهمیت، میانگین رتبه‌ای و امتیاز نهایی در جدول ۳ آمده است.

جدول ۳. ماتریس ارزیابی عوامل داخلی (IFE) از دیدگاه سه گروه مشارکت کننده

امتیاز نهایی	رتبه	ضریب	مردم		مسئولین		خبرگان		قوت‌ها
			وزن نسبی	میانگین	وزن نسبی	میانگین	وزن نسبی	میانگین	
۰/۱۴۱	۴	۰/۰۳۶	۰/۰۳۶	۴/۱۶	۰/۰۳۶	۴/۲۴	۰/۰۳۵	۴/۱۳	S1 برخورداری از آب و هوای معتدل، چشم‌انداز زیبا و جاذبه‌های طبیعی بی‌نظیر و متنوع
۰/۱۴۰	۴	۰/۰۳۵	۰/۰۳۵	۴/۱۰	۰/۰۳۴	۴/۱۲	۰/۰۳۷	۴/۲۷	S2 زیستگاه‌های بکر و وجود انواع متعدد و متنوع گونه‌های گیاهی و جانوری شامل انواع پستانداران، پرندگان مهاجر و بومی، انواع ماهیان، دوزیستان، گونه‌های گیاه آبی و ...
۰/۱۳۸	۴	۰/۰۳۴	۰/۰۳۵	۰/۰۴	۰/۰۳۵	۴/۱۶	۰/۰۳۴	۴/۰۷	S3 قابلیت جاذبه‌های طبیعی برای انواع ورزش‌ها و تفریحات از قبیل ماهیگیری، شنا، قایق سواری و ... و برنامه‌های آموزشی - علمی برای علاقمندان به حیات وحش
۰/۱۰۰	۳	۰/۰۳۳	۰/۰۳۳	۳/۸۳	۰/۰۳۴	۴/۰۴	۰/۰۳۳	۳/۹۳	S4 وجود نهالستان منابع طبیعی زاغمرز
۰/۱۳۴	۴	۰/۰۳۴	۰/۰۳۵	۴/۰۸	۰/۰۳۲	۳/۸۸	۰/۰۳۴	۴/۰۰	S5 وجود راه ارتباطی آسفاته مناسب و دسترسی به وسایل حمل و نقل عمومی
۰/۱۰۰	۳	۰/۰۳۳	۰/۰۳۴	۳/۹۸	۰/۰۳۳	۴/۰۰	۰/۰۳۲	۳/۸۷	S6 موقعیت جغرافیایی مناسب و دسترسی آسان، استقرار در مسیر ارتباطی تهران- مشهد و نزدیکی به مرکز دهستان (روستای زاغمرز) و مرکز شهرستان (بهبهر)
۰/۰۹۵	۳	۰/۰۳۲	۰/۰۳۲	۳/۷۱	۰/۰۳۱	۳/۷۲	۰/۰۳۲	۳/۸۰	S7 وجود نظام مدیریت محلی برای بهره‌برداری از حوزه‌های آبریز تالاب و حفظ حقایق تالاب
۰/۰۹۸	۳	۰/۰۳۳	۰/۰۳۴	۳/۹۳	۰/۰۳۴	۴/۰۴	۰/۰۳۱	۳/۶۷	S8 تمایل روستاییان به مشارکت و سرمایه‌گذاری جهت توسعه اکوتوریسم
۰/۰۹۶	۳	۰/۰۳۲	۰/۰۳۳	۳/۷۹	۰/۰۳۲	۳/۸۴	۰/۰۳۱	۳/۸۳	S9 کیفیت بالای زندگی و برخورداری روستاها از انواع خدمات رفاهی مناسب
۰/۰۸۴	۳	۰/۰۲۸	۰/۰۲۷	۳/۰۹	۰/۰۲۸	۳/۳۶	۰/۰۲۹	۳/۴۷	S10 وجود اعتماد و انسجام اجتماعی و تعامل بین روستاییان
۰/۰۹۱	۳	۰/۰۳۰	۰/۰۳۰	۳/۵۰	۰/۰۳۱	۳/۷۶	۰/۰۳۰	۳/۵۳	S11 مشارکت‌پذیری روستاییان در محدود کردن فعالیت‌های محیطی و اقتصادی مخرب بر تالاب و پذیرش محدودیت‌ها و ممنوعیت‌های مرتبط با توسعه اکوتوریسم تالابی
۰/۰۸۹	۳	۰/۰۳۰	۰/۰۳۰	۳/۴۸	۰/۰۳۰	۳/۵۶	۰/۰۳۰	۳/۵۳	S12 وجود مقبولیت اجتماعی در خصوص پایداری تنوع زیستی اکوسیستم تالاب با جایگزینی امکانات اکوتوریستی و تفریحی تالاب به جای صید و شکار
۰/۰۹۳	۳	۰/۰۳۱	۰/۰۳۱	۳/۶۳	۰/۰۳۲	۳/۸۴	۰/۰۳۰	۳/۶۰	S13 پذیرش آموزش و تعلیم اکوتوریستی بین روستاییان
۰/۰۸۱	۳	۰/۰۲۷	۰/۰۲۷	۳/۱۰	۰/۰۲۷	۳/۲۸	۰/۰۲۷	۳/۲۷	S14 وجود برنامه‌های فرهنگی محدود در خصوص تالاب (جشنواره محلی تالاب در روز تالاب‌ها)
۰/۱۳۰	۴	۰/۰۳۳	۰/۰۳۳	۳/۸۷	۰/۰۳۳	۳/۹۲	۰/۰۳۲	۳/۸۰	S15 وجود فرهنگ گردشگرپذیری روستاییان منطقه
۰/۰۹۴	۳	۰/۰۳۱	۰/۰۳۱	۳/۶۱	۰/۰۳۲	۳/۸۰	۰/۰۳۱	۳/۸۳	S16 وجود نهادهای دولتی (شورا و دهیاری) و غیردولتی (۴ تشکل حامی محیط زیست شامل خانه طبیعت زاغمرز، شرکت تعاونی گردشگری خانه طبیعت و انجمن دوستداران محیط زیست سبز، کانون دوستداران شکار و طبیعت، شورای سبز اندیش و طبیعت دوست زاغمرز)
۰/۰۸۶	۳	۰/۰۲۹	۰/۰۲۹	۳/۳۹	۰/۰۲۹	۳/۵۲	۰/۰۲۸	۳/۳۳	S17 وجود خبرگان، افراد آموزش دیده و تسهیلگر محیط زیست در روستاها در خصوص مشخصه‌های طبیعی و گونه‌های گیاهی و جانوری تالاب
									ضعف‌ها
۰/۰۳۴	۱	۰/۰۳۴	۰/۰۳۳	۳/۸۲	۰/۰۳۵	۴/۱۶	۰/۰۳۵	۴/۱۳	W1 روند رو به تخریب جاذبه‌های اکوتوریستی تالاب بر اثر آلاینده‌های روستاها و فعالیت‌های پیرامونی و بهره‌برداری ناپایدار از منابع تالاب و تغییر کاربری اراضی
۰/۰۳۳	۱	۰/۰۳۳	۰/۰۳۱	۳/۶۲	۰/۰۳۳	۳/۹۶	۰/۰۳۴	۴/۰۰	W2 وجود فعالیت‌های کشاورزی ناپایدار و پرورش محصولات غیر ارگانیک در حاشیه تالاب
۰/۰۳۱	۱	۰/۰۳۱	۰/۰۳۰	۳/۴۶	۰/۰۳۲	۳/۸۸	۰/۰۳۱	۳/۸۳	W3 رهایی پساب‌های کشاورزی و درصد بالایی از فاضلاب‌های خانگی به سوی تالاب
۰/۰۳۳	۱	۰/۰۳۳	۰/۰۳۴	۳/۹۱	۰/۰۳۴	۴/۰۴	۰/۰۳۳	۳/۹۳	W4 کم کاری مسئولین منطقه در خصوص حفاظت و احیاء تالاب‌ها به خصوص لپوی زاغمرز
۰/۰۳۵	۱	۰/۰۳۵	۰/۰۳۵	۴/۰۳	۰/۰۳۴	۴/۱۲	۰/۰۳۶	۴/۲۷	W5 انقراض برخی گونه‌های بومی گیاهی و جانوری تالاب‌ها
۰/۰۵۵	۲	۰/۰۲۷	۰/۰۲۷	۳/۱۱	۰/۰۲۷	۳/۲۴	۰/۰۲۹	۳/۴۰	W6 کمبود امکانات و تجهیزات لجستیکی و حفاظتی در منطقه (محیط‌بان، پاسگاه و ...)
۰/۰۳۴	۱	۰/۰۳۴	۰/۰۳۶	۴/۱۳	۰/۰۳۴	۴/۰۸	۰/۰۳۴	۴/۰۷	W7 کمبود امکانات زیربنایی جهت توسعه اکوتوریسم تالابی در منطقه (دسترسی، اقامتگاه

... امکانات بهداشتی و خدماتی)									
۰/۰۵۶	۲	۰/۰۲۸	۰/۰۲۹	۳/۳۷	۰/۰۲۷	۳/۲۴	۰/۰۲۹	۳/۴۰	W ₈ فعالیت غالب کشاورزی و دامداری و وابستگی مردم محلی به صید و شکار و بهره‌مندی از منابع و پوشش گیاهی پیرامون و برداشت بی رویه از حقایق تالاب
۰/۰۲۹	۱	۰/۰۲۹	۰/۰۳۰	۳/۵۵	۰/۰۲۸	۳/۳۶	۰/۰۲۹	۳/۴۷	W ₉ فقدان اشتغال‌زایی مناسب و جایگزین برای بهره‌برداران از تالاب
۰/۰۵۶	۲	۰/۰۲۸	۰/۰۲۷	۳/۱۹	۰/۰۲۹	۳/۴۸	۰/۰۲۸	۳/۳۳	W ₁₀ برخورداری کم از سرمایه لازم برای مشارکت در توسعه اکوتوریسم تالاب و نیاز به حمایت دولت از ساکنان محلی برای مشارکت در توسعه اکو توریسم
۰/۰۳۱	۱	۰/۰۳۱	۰/۰۳۱	۳/۵۷	۰/۰۳۲	۳/۸۰	۰/۰۳۱	۳/۶۷	W ₁₁ کمبود نیروهای متخصص و آموزش دیده اکوتوریسم در منطقه
۰/۰۵۶	۲	۰/۰۲۸	۰/۰۲۶	۳/۰۳	۰/۰۲۹	۳/۴۴	۰/۰۲۹	۳/۴۷	W ₁₂ آشنایی پایین روستاییان به ارزش‌های اکولوژیکی و اقتصادی تالاب
۰/۰۵۸	۲	۰/۰۲۹	۰/۰۲۷	۳/۱۶	۰/۰۳۰	۳/۵۶	۰/۰۳۱	۳/۶۷	W ₁₃ آگاهی کم مردم از توانمندی گردشگری تالاب و فقدان آمادگی لازم برای ارائه به گردشگران
۰/۰۳۰	۱	۰/۰۳۰	۰/۰۳۲	۳/۷۱	۰/۰۲۹	۳/۴۸	۰/۰۳۰	۳/۶۰	W ₁₄ آشنایی بسیار کم روستاییان و عدم آموزش در برخورد با گردشگران
۰/۰۵۶	۲	۰/۰۲۸	۰/۰۳۰	۳/۵۰	۰/۰۲۷	۳/۲۰	۰/۰۲۸	۳/۳۳	W ₁₅ سطح پایین دانش و تکنیک‌های علمی برای مشارکت در توسعه اکو توریسم

ماتریس ارزیابی عوامل خارجی: مجموع عوامل بیرونی اثرگذار بر اکوتوریسم تالابی در قالب ماتریس ارزیابی فرصت‌ها و تهدیدها به لحاظ اهمیت از دیدگاه سه گروه خبرگان، مسئولین و مردم مورد سنجش واقع شد. میانگین و وزن نسبی عوامل درونی از دیدگاه سه گروه جامعه نمونه، اهمیت، میانگین رتبه‌ای و امتیاز نهایی محاسبه شده در جدول ۴ آمده است.

جدول ۴: ماتریس ارزیابی عوامل خارجی (EFE) از دیدگاه سه گروه مشارکت کننده

امتیاز نهایی	رتبه	وزن نهایی	مردم		مسئولین		خبرگان		فرصت‌ها
			وزن نسبی	میانگین	وزن نسبی	میانگین	وزن نسبی	میانگین	
۰/۱۵۴	۴	۰/۰۳۹	۰/۰۴	۳/۹۵	۰/۰۳۹	۴/۱۲	۰/۰۳۷	۴/۰۰	O ₁ استقرار تالاب‌ها در مسیر کانون‌های گردشگر پذیر شبه‌جزیره میانکاله و پناهگاه حیات وحش میانکاله و ساحل دریای خزر
۰/۰۹۷	۳	۰/۰۳۲	۰/۰۳۲	۳/۲۲	۰/۰۳۴	۳/۵۶	۰/۰۳۱	۳/۳۳	O ₂ وجود امکانات و تجهیزات لازم جهت محدود کردن دسترسی به مناطق حساس در کشور
۰/۱۵۱	۴	۰/۰۳۸	۰/۰۳۸	۳/۸۲	۰/۰۳۷	۳/۸۸	۰/۰۳۹	۴/۱۳	O ₃ ثبت تالاب‌های میانکاله و لپو در کنواسیون رامسر و معروفیت تالاب‌ها به عنوان تالاب بین‌المللی
۰/۱۴۸	۴	۰/۰۳۷	۰/۰۳۷	۳/۶۳	۰/۰۳۷	۳/۹۲	۰/۰۳۸	۴/۰۷	O ₄ ضوابط، مقررات و قوانین در خصوص حفاظت از تالاب، گونه‌های زیستی و بهره‌برداری از منابع
۰/۱۰۵	۳	۰/۰۳۵	۰/۰۳۶	۳/۶۱	۰/۰۳۴	۳/۶۴	۰/۰۳۵	۳/۸۳	O ₅ توجه و ترویج طرح‌ها و برنامه‌های حمایتی کشاورزی پایدار و کشت ارگانیک
۰/۰۹۸	۳	۰/۰۳۳	۰/۰۳۴	۳/۳۳	۰/۰۳۳	۳/۴۸	۰/۰۳۲	۳/۴۷	O ₆ توسعه برنامه‌های مدیریت زباله و فاضلاب مثل سیستم کمپوست، بازیافت و تبدیل به بیوگاز
۰/۱۰۶	۳	۰/۰۳۵	۰/۰۳۲	۳/۱۸	۰/۰۳۸	۴/۰۴	۰/۰۳۵	۳/۸۰	O ₇ توجه بخش دولتی و متخصصین به نقش راهبردی و پیشگام پارک‌های ملی، طبیعی و مناطق حفاظت شده برای توسعه اکو توریسم
۰/۰۹۲	۳	۰/۰۳۱	۰/۰۳۱	۳/۰۳	۰/۰۳۰	۳/۱۲	۰/۰۳۱	۳/۴۰	O ₈ وجود قوانین و برنامه و سند ملی توسعه و مدیریت طبیعت گردی در کشور
۰/۱۰۱	۳	۰/۰۳۴	۰/۰۳۳	۳/۲۷	۰/۰۳۵	۳/۷۲	۰/۰۳۳	۳/۶۰	O ₉ نزدیکی به بندر امیرآباد و حضور اتباع خارجی کشورهای حاشیه خزر
۰/۱۰۶	۳	۰/۰۳۵	۰/۰۳۴	۳/۴۲	۰/۰۳۶	۳/۷۶	۰/۰۳۶	۳/۸۷	O ₁₀ بازسازی و ایمن‌سازی مسیر دسترسی به تالاب (مسیر ارتباطی بهشهر-زاغمرز)
۰/۰۹۷	۳	۰/۰۳۲	۰/۰۳۱	۳/۰۶	۰/۰۳۳	۳/۵۲	۰/۰۳۳	۳/۵۳	O ₁₁ جلب توجه دولت به برنامه‌ریزی و سرمایه‌گذاری در بخش صنعت گردشگری
۰/۱۳۶	۴	۰/۰۳۴	۰/۰۳۲	۳/۲۱	۰/۰۳۶	۳/۸۰	۰/۰۳۴	۳/۶۷	O ₁₂ روند رو به رشد سرمایه‌گذاری بخش خصوصی در صنعت اکو توریسم
۰/۱۰۶	۳	۰/۰۳۵	۰/۰۳۱	۳/۱۰	۰/۰۳۸	۴/۰۰	۰/۰۳۶	۳/۹۳	O ₁₃ وجود علاقه مردم به گردشگری پایدار و افراد ماجراجو و علاقمند به حیات وحش
۰/۱۴۳	۴	۰/۰۳۶	۰/۰۳۵	۳/۵۱	۰/۰۳۶	۳/۸۴	۰/۰۳۶	۳/۸۷	O ₁₄ وجود حمایت نهادهای غیردولتی و مردمی فعال در زمینه حفاظت از محیط زیست و تالاب
۰/۰۹۵	۳	۰/۰۳۲	۰/۰۳۲	۳/۱۶	۰/۰۳۲	۳/۴۰	۰/۰۳۱	۳/۴۰	O ₁₅ توجه سازمان‌های دولتی به همکاری و جلب مشارکت بخش خصوصی، تعاونی و

سازمان‌های غیردولتی فعال در زمینه گردشگری و ارائه تسهیلات لازم									
۰/۰۹۳	۳	۰/۰۳۱	۰/۰۳۰	۳/۰۰	۰/۰۳۲	۳/۴۰	۰/۰۳۰	۳/۲۷	O ₁₆ توجه رو به رشد متخصصان و برنامه‌ریزان به برنامه‌ریزی مشارکتی و اجتماع محور برای توسعه
تهدیدها									
۰/۰۷۷	۲	۰/۰۳۹	۰/۰۴۲	۴/۱۶	۰/۰۳۸	۴/۰۰	۰/۰۳۶	۳/۹۳	T ₁ آلودگی‌های محیط زیستی ناشی از بنادر کشتی‌رانی و شرکت‌های صنعتی در نزدیکی تالاب
۰/۰۳۹	۱	۰/۰۳۹	۰/۰۳۸	۳/۸۷	۰/۰۴۰	۴/۲۰	۰/۰۳۹	۴/۲۷	T ₂ توسعه توریسم وسیع و هجوم گردشگر بیش از ظرفیت اکولوژیک اکوسیستم و بر هم خوردن تعادل اکولوژیک تالاب با تخریب پوشش گیاهی، انباشت زباله‌ها و آلودگی تالاب
۰/۰۳۶	۱	۰/۰۳۶	۰/۰۳۹	۳/۸۳	۰/۰۳۳	۳/۴۴	۰/۰۳۷	۴/۰۰	T ₃ ازدحام جمعیت و افزایش آلودگی صوتی و از بین رفتن امنیت حیات وحش به خصوص پرندگان و امکان تغییر مسیر پرندگان مهاجر
۰/۰۶۸	۲	۰/۰۳۴	۰/۰۳۳	۳/۳۰	۰/۰۳۲	۳/۴۰	۰/۰۳۶	۳/۸۷	T ₄ وجود صیادان و شکارچیان غیر مجاز در منطقه
۰/۰۳۹	۱	۰/۰۳۹	۰/۰۳۸	۳/۸۹	۰/۰۳۹	۴/۱۶	۰/۰۴۰	۴/۳۳	T ₅ تأثیر منفی بر تنوع گونه‌های زیستی گیاهی و جانوری تالاب
۰/۰۳۵	۱	۰/۰۳۵	۰/۰۳۷	۳/۸۰	۰/۰۳۳	۳/۵۲	۰/۰۳۴	۳/۶۷	T ₆ تغییر کاربری اراضی طبیعی و زیست محیطی به سایر کاربری‌های ناسازگار و غیر طبیعت گردی
۰/۰۶۶	۲	۰/۰۳۳	۰/۰۳۲	۳/۲۲	۰/۰۳۲	۳/۳۶	۰/۰۳۵	۳/۸۳	T ₇ بی‌توجهی به قوانین و محدودیت‌های زیست محیطی و حفاظت از تالاب از سوی گردشگران
۰/۰۶۲	۲	۰/۰۳۱	۰/۰۳۳	۳/۲۶	۰/۰۳۰	۳/۲۰	۰/۰۳۰	۳/۲۷	T ₈ عدم اطلاع بسیاری از گردشگران از شکنندگی و حساسیت اکوسیستم تالاب
۰/۰۶۵	۲	۰/۰۳۲	۰/۰۳۲	۳/۱۶	۰/۰۳۱	۳/۲۴	۰/۰۳۵	۳/۸۳	T ₉ سیاست‌گذاری نامناسب برای مدیریت اکوتوریسم در مناطق حفاظت شده و تالابی در منطقه
۰/۰۳۳	۱	۰/۰۳۳	۰/۰۳۵	۳/۵۰	۰/۰۳۱	۳/۲۲	۰/۰۳۳	۳/۵۳	T ₁₀ بالا بودن پتانسیل تصادفات جاده‌ای به دلیل ایمن نبودن و عبور وسایل نقلیه سنگین
۰/۰۶۸	۲	۰/۰۳۴	۰/۰۳۴	۳/۴۲	۰/۰۳۴	۳/۶۴	۰/۰۳۳	۳/۶۰	T ₁₁ کمبود تبلیغات و اطلاع‌رسانی مناسب در خصوص جاذبه‌های اکو توریستی تالاب‌ها
۰/۰۶۴	۲	۰/۰۳۲	۰/۰۳۳	۳/۳۱	۰/۰۳۱	۳/۲۸	۰/۰۳۱	۳/۴۰	T ₁₂ پایین بودن ارتباط و تعامل بین مسئولین و مردم محلی در سطح منطقه
۰/۰۳۵	۱	۰/۰۳۵	۰/۰۳۴	۳/۴۰	۰/۰۳۵	۳/۶۸	۰/۰۳۵	۳/۸۳	T ₁₃ تصمیم‌گیری بیرون از منطقه بدون توجه به مشارکت مردم و پایین بودن فرصت مشارکت مردم

بر اساس ماتریس ارزیابی عوامل داخلی و خارجی میانگین همه عوامل داخلی و خارجی بالاتر از حد متوسط ۳ (بر اساس طیف لیکرت پرسشنامه) ارزیابی شد لذا همه عوامل برای ارائه راهبرد مدنظر قرار گرفت. اما بر اساس امتیاز نهایی که با توجه به وزن نسبی هر سه گروه و با رتبه هر عامل محاسبه شد، به در مجموعه عوامل داخلی مؤلفه «برخورداری از آب و هوای معتدل و چشم‌انداز زیبا ...» با وزن نهایی ۰/۰۳۶ مهم‌ترین قوت و مؤلفه «تأثیر منفی بر تنوع گونه‌های زیستی گیاهی و جانوری تالاب» با وزن نهایی ۰/۰۳۵ مهم‌ترین ضعف موجود می‌باشند. در مجموعه عوامل بیرونی فرصت «ثبت تالاب‌ها در کنوانسیون رامسر ...» با وزن نهایی ۰/۰۳۹ و در مقابل تهدید «تأثیر منفی بر تنوع گونه‌های زیستی تالاب» با وزن نهایی ۰/۰۳۹ در اولویت برتر هستند.

مرحله سوم - تطبیق و مقایسه

در این مرحله با استفاده از عوامل راهبردی اثرگذار بر اکوتوریسم تالابی راهبردها تدوین شد و موقعیت نقطه‌ای راهبردهای اولویت دار برای توسعه اکوتوریسم تالابی تعیین شد.

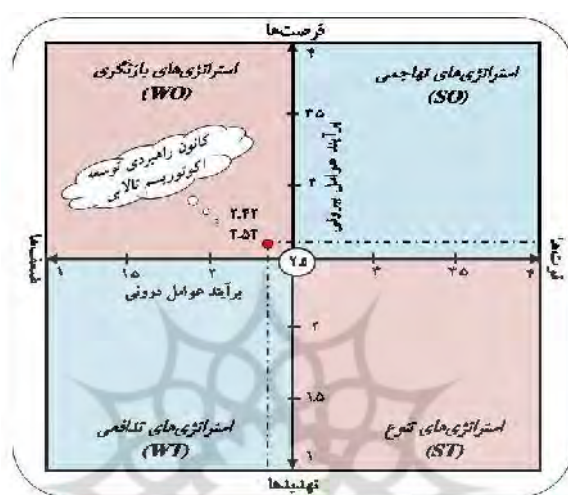
ماتریس تطبیقی SWOT: بر اساس ماتریس تطبیقی سوات با مقایسه عوامل در زیر مجموعه قوت‌ها، ضعف‌ها،

فرصت‌ها و تهدیدها، راهبردهای چهارگانه تهاجمی، بازنگری، تنوع و تدافعی در منطقه تدوین شد (جدول ۵).

جدول ۵- ماتریس تطبیقی SWOT

راهبردهای محافظه کارانه (WO)	راهبردهای تهاجمی (SO)
<p>۱- بازنگری در نوع برنامه‌ریزی زیست محیطی در زمینه مدیریت آلاینده‌ها به خصوص فاضلاب به دلیل نفوذپذیری و جاری شدن به سوی تالاب‌ها و تغییرات کاربری اراضی در روستاهای منطقه</p> <p>۲- بازنگری و توسعه کشاورزی ارگانیک و تولید غذاهای سالم به منظور ایجاد اشتغال و کسب درآمد بیشتر برای کشاورزان منطقه و کاهش حجم آلاینده‌های کشت متعارف به سوی تالاب و خلق ظرفیت جدید برای جذب گردشگر.</p> <p>۳- بازنگری در برنامه‌ها و معیارهای حفاظتی و تقویت امکانات حفاظتی در خصوص مناطق حساس زیستگاهی تالاب‌ها و گونه‌های در حال انقراض با بهره‌گیری از ظرفیت‌های مالی و انسانی موجود نهادهای دولتی و غیردولتی بخش محیط زیست.</p> <p>۴- بازنگری و تقویت امکانات و خدمات مجهز با توجه به جاذبه‌های اکو توریستی تالاب شامل راه، حمل و نقل، هتل و رستوران با بهره‌گیری از فرصت سرمایه‌گذاری در بخش دولتی و خصوصی برای جذب گردشگران علاقمند به طبیعت.</p> <p>۵- بازنگری در نحوه حمایت‌های دولتی از مناطق اکو توریستی برای استفاده از مشارکت مسئولان محلی و روستاییان در برنامه اکو توریستی تالاب نظیر راهنمایی گردشگران و ارائه خدمات به گردشگران.</p> <p>۶- بازنگری و توانمندسازی جوامع روستایی به منظور افزایش مشارکت و خوداتکایی در مدیریت فعالیت‌های اکو توریستی با بهره‌گیری از توانمندی سازمان‌های غیردولتی فعال در زمینه محیط‌بان و گردشگری</p> <p>۷- توسعه برنامه‌های آموزشی در خصوص نحوه برخورد با گردشگران و آشنایی با قابلیت‌های اکولوژیکی تالاب به منظور بهره‌گیری از مردم محلی برای راهنمایی تور و اطلاع‌رسانی در مورد تالاب به گردشگران و بازدیدکنندگان علاقمند به حیات وحش.</p>	<p>۱- بهره‌گیری از جاذبه‌های طبیعی تالاب‌ها جهت توسعه و جذب گردشگر برای ایجاد فرصت‌های شغلی و افزایش درآمد برای افراد محلی.</p> <p>۲- استفاده از قابلیت‌های اکولوژیکی تالاب‌ها جهت توسعه تورهای عمومی تالاب برای گردشگران و تورهای ویژه علمی و آموزشی برای گردشگران ماجراجو و دانشجویان به تالاب به منظور آشنایی با زندگی حیات وحش تالاب‌ها به خصوص پرندگان.</p> <p>۳- تقویت قابلیت‌های اکو توریستی تالاب‌ها برای جذب فرصت‌های سرمایه‌گذاری دولتی و بخش خصوصی فعال در زمینه گردشگری.</p> <p>۴- تقویت نظام مدیریت محلی در بهره‌برداری قانونمند از حقایق تالابها.</p> <p>۵- استفاده از موقعیت استراتژیک تالاب‌ها شامل پیوستن در کنوانسیون رامسر، موقعیت بین‌المللی و نزدیکی به بندر امیرآباد برای جذب گردشگر و توسعه فرامرزی گردشگری.</p> <p>۶- تقویت روحیه مشارکت و سرمایه‌گذاری مردم محلی برای توسعه زیرساخت‌ها، تجهیزات و تسهیلات اکو توریستی (هتل خانوادگی، رستوران) به منظور توسعه فرصت‌های شغلی و مشارکت مردم محلی در برنامه اکو توریستی تالاب.</p> <p>۷- توانمندسازی نهادهای دولتی و مردمی محلی برای توسعه اکو توریسم مشارکتی.</p> <p>۸- تقویت توانمندی‌های اجتماعی مردم محلی شامل اعتماد و انسجام اجتماعی و تعاملات، نیروهای متخصص محلی، مقبولیت اجتماعی روستاییان در خصوص اکو توریسم و فرهنگ گردشگر پذیری روستاییان برای پیشبرد برنامه اکو توریسم تالابی.</p> <p>۹- تقویت فرهنگ زیست محیطی و مشارکت‌پذیری روستاییان برای پیشبرد برنامه‌های مدیریت آلاینده‌ها، توسعه کشت ارگانیک و نهادینه کردن مقررات حفاظت از تالاب.</p>
راهبردهای تدافعی (WT)	راهبردهای رقابتی (ST)
<p>۱- برنامه‌ریزی در جهت تعیین ظرفیت تحمل اکولوژیکی و جلوگیری از فشار بیش از حد گردشگران به تالاب‌ها و محیط طبیعی پیرامون</p> <p>۲- برنامه‌ریزی مناسب و سازگار با ساختار اکولوژیک تالاب برای توسعه فعالیت‌های اکو توریستی برای کاهش آلودگی‌های زیست محیطی و بصری نظیر استفاده از سازه‌های همسو و سازگار با محیط، همسو کردن تابلوها و سطل‌های زباله با فضای طبیعی محیط و سیستم روشنایی مناسب و منطبق با محیط.</p> <p>۳- برنامه‌ریزی در جهت کاهش آلودگی صوتی و حفظ امنیت حیات‌وحش در مناطق حساس و زمان‌های حساس تخم‌گذاری و ورود پرندگان مهاجر (دور نگه‌داشتن گردشگران از مناطق تولید مثل پرندگان، محدودیت در خصوص وسایل نقلیه شخصی و چادر زدن).</p> <p>۴- اعمال نظارت بر آثار زیان بار محیط زیستی صنایع و شرکت‌های صنعتی در محدوده پیرامونی منطقه.</p> <p>۵- توجه به ظرفیت تحمل اکوسیستم تالاب و تعیین حد مطلوب تراکم جمعیت در منطقه برای حفظ تعادل اکولوژیک تالاب و ممانعت از تأثیر منفی بر گونه‌های گیاهی و جانوری.</p> <p>۶- تدوین قوانین و مقررات برای جلوگیری از تغییر حریم و کاربری اراضی و ممنوعیت کارکردهای غیرطبیعت‌گردی نظیر پارک تفریحی، هتل و رستوران نزدیک تالاب.</p> <p>۷- توسعه برنامه‌های تبلیغات متنوع برای معرفی جاذبه‌های اکو توریستی اکوسیستم تالاب.</p> <p>۸- ایجاد بستر قانونی مناسب و شفاف برای مشارکت مردم محلی و تعاملی سازنده بین روستاییان و مسئولین منطقه برای توسعه اکو توریسم.</p>	<p>۱- تدوین برنامه جامع برای توسعه اکو توریست تالابی در منطقه به منظور حفظ آثار و چشم‌اندازهای طبیعی و بهره‌برداری از این جاذبه‌های طبیعی بدون کمترین آثار تخریبی</p> <p>۲- تنوع‌بخشی به برنامه‌های فرهنگی در ایام اوج بازدید به منظور تبلیغات و برگزاری برنامه‌های آموزشی تفریحی در خصوص اهمیت و حساسیت اکوسیستم تالاب.</p> <p>۳- فرهنگ‌سازی برای رعایت قوانین و آموزش به گردشگران جهت کاهش آلودگی‌ها (کاهش تولید زباله، جمع‌آوری زباله و تحویل به سیستم‌های رسمی جمع‌آوری زباله) با حمایت نهادهای غیردولتی و استفاده از افراد خیره و تسهیل‌گران محیط زیست.</p> <p>۴- تنوع بخشی و توسعه برنامه‌ریزی محلی و مشارکتی و رابطه بین مردم و مسئولین برای توسعه اکو توریسم با تقویت نهادهای دولتی (شورا و دهیاری) و غیردولتی محلی.</p> <p>۵- تقویت استفاده از نهادهای دولتی و غیردولتی حامی محیط زیست و تسهیل‌گران محیط زیست برای اجرای قوانین و برنامه‌های حفاظت از تالاب و اکو توریسم</p> <p>۶- تقویت نهادهای مردمی و تسهیل‌گران محیط زیست و همچنین تقویت قابلیت‌ها و ارزش‌های اجتماعی و توانمندسازی جوامع جهت جلوگیری از تأثیرات منفی گردشگری بر تنوع گونه‌های گیاهی و جانوری تالاب</p> <p>۷- تدوین و اجرای محدودیت‌های محلی توسط نهادهای شورا و دهیار برای جلوگیری از تجاوز به حریم تالاب و تغییر کاربری اراضی پیرامون تالاب و زمین‌های کشاورزی.</p> <p>۸- تنوع‌بخشی به توسعه تسهیلات اقامتی چندروزه برای گردشگران با بهره‌گیری از انواع خدمات رفاهی موجود در روستاها به منظور به‌کارگیری طیف وسیعی از مردم و کاهش تغییر کاربری اراضی.</p>

ارزیابی موقعیت و اقدام استراتژیک: با توجه به ماتریس ارزیابی عوامل داخلی و خارجی و نمره‌های بدست آمده از مجموع عوامل داخلی و خارجی، موقعیت استراتژیک منطقه مورد مطالعه برای توسعه اکوتوریسم تالابی در نمودار تجزیه و تحلیل SWOT که ماتریسی چهار ربعی با طیف دو بخشی ضعیف (۲/۵-۱) و قوی (۲/۵-۴) است، قرار می‌گیرد. بر اساس امتیاز نهایی ماتریس ارزیابی (IFE=۲/۴۲) و ماتریس ارزیابی عوامل خارجی (EFE=۲/۵۲) موقعیت استراتژیک منطقه مورد مطالعه در نمودار تجزیه و تحلیل SWOT در ربع دوم می‌باشد، لذا راهبردهایی که در منطقه مورد مطالعه دارای ارجحیت هستند، «راهبردهای بازنگری» می‌باشند (شکل ۴).

شکل ۴- ماتریس ارزیابی موقعیت منطقه مورد مطالعه

مرحله چهارم- مرحله تصمیم‌گیری و تنظیم راهبرد

در این مرحله راهبردهای نهایی توسعه اکوتوریسم تالابی با استفاده از ماتریس استراتژیک کمی اولویت‌بندی شد. این ماتریس از تکنیک‌های رایج ارزیابی استراتژی‌ها است که برای ارزیابی امکان‌پذیری و پایداری راهبردهای پیشنهادی می‌باشد. جذابیت نسبی راهبردها بر اساس وزن نسبی و ضریب جذابیت (AS) هر عامل مشخص می‌شود. در ابتدا ضریب جذابیت هر عامل که امتیازی بین ۱-۴ است (۱ بی‌اهمیت، ۲ اهمیت کم، ۳ اهمیت متوسط، ۴ اهمیت زیاد)، مشخص می‌شود. سپس مجموع جذابیت (TAS) با ضرب امتیاز وزنی در AS، محاسبه می‌شود (جدول ۶).

جدول ۶: اولویت‌بندی راهبردهای بازنگری برای توسعه اکوتوریسم تالابی بر اساس QSPM

رتبه	مجموع جذابیت	TAS عوامل خارجی	TAS عوامل داخلی	راهبردهای قابل اجرا بر اساس تحلیل SWOT
۱	۴/۸۸	۲/۶۳	۲/۲۵	WO ₁ بازنگری در نوع برنامه‌ریزی زیست‌محیطی در زمینه مدیریت آلاینده‌ها به خصوص فاضلاب به دلیل نفوذپذیری و جاری شدن به سوی تالاب‌ها و تغییرات کاربری اراضی در روستاهای منطقه
۵	۳/۳۴	۱/۴۳	۱/۹۱	WO ₂ بازنگری و توسعه کشاورزی ارگانیک و تولید غذاهای سالم به منظور ایجاد اشتغال و کسب درآمد بیشتر برای کشاورزان منطقه و کاهش حجم آلاینده‌های کشت متعارف به سوی تالاب و خلق ظرفیت جدید برای جذب گردشگر
۲	۴/۵۵	۲/۳۱	۲/۵۲	WO ₃ بازنگری در برنامه‌ها و معیارهای حفاظتی و تقویت امکانات حفاظتی در خصوص مناطق حساس زیستگاهی تالاب‌ها و گونه‌های در حال انقراض با بهره‌گیری از ظرفیت‌های مالی و انسانی موجود نهادهای دولتی و غیردولتی بخش محیط زیست
۶	۳/۳۱	۱/۵۷	۱/۷۴	WO ₄ بازنگری و تقویت امکانات و خدمات مجهز با توجه به جاذبه‌های اکو توریستی تالاب شامل راه، حمل و نقل، هتل و رستوران با بهره‌گیری از فرصت سرمایه‌گذاری در بخش دولتی و خصوصی برای جذب گردشگران علاقمند به طبیعت
۷	۳/۲۶	۱/۳۱	۱/۹۵	WO ₅ بازنگری در نحوه حمایت‌های دولتی از مناطق اکو توریستی برای استفاده از مشارکت مسئولان محلی و روستاییان در برنامه اکو توریستی تالاب نظیر راهنمایی گردشگران و ارائه خدمات به گردشگران.
۳	۳/۹۰	۱/۳۴	۲/۵۶	WO ₆ بازنگری و توانمندسازی جوامع روستایی به منظور افزایش مشارکت و خوداتکایی در مدیریت فعالیت‌های اکو توریستی با بهره‌گیری از توانمندی سازمان‌های غیردولتی فعال در زمینه محیط زیست و گردشگری
۴	۳/۳۸	۱/۴۴	۱/۹۴	WO ₇ توسعه برنامه‌های آموزشی در خصوص نحوه برخورد با گردشگران و آشنایی با قابلیت‌های اکولوژیکی تالاب به منظور بهره‌گیری از مردم محلی برای راهنمایی تور و اطلاع‌رسانی در مورد تالاب به گردشگران و بازدیدکنندگان علاقمند به حیات وحش

نتایج ارزیابی راهبردها نشان می‌دهد استراتژی «بازنگری در نوع برنامه‌ریزی زیست‌محیطی در زمینه مدیریت آلاینده‌ها به خصوص فاضلاب به دلیل نفوذپذیری و جاری شدن به سوی تالاب‌ها و تغییرات کاربری اراضی در روستاهای منطقه» مهم‌ترین راهبرد بازنگری تدوین شده برای توسعه اکوتوریسم تالابی در منطقه مورد مطالعه است. دومین راهبرد تدافعی مهم «بازنگری در برنامه‌ها و معیارهای حفاظتی و تقویت امکانات حفاظتی در خصوص مناطق حساس زیستگاهی تالاب‌ها و گونه‌های در حال انقراض با بهره‌گیری از ظرفیت‌های مالی و انسانی موجود نهادهای دولتی و غیردولتی بخش محیط زیست» و سومین راهبرد مهم «بازنگری و توانمندسازی جوامع روستایی به منظور افزایش مشارکت و خوداتکایی در مدیریت فعالیت‌های اکو توریستی با بهره‌گیری از توانمندی سازمان‌های غیردولتی فعال در زمینه محیط زیست و گردشگری» می‌باشد. در شرایط فعلی و با توجه به مشکلات تالاب‌های میانکاله و لپو و تهدیدهای پیش‌رو منطقی است.

بحث و نتیجه‌گیری

اکوتوریسم به دنبال آن است تا به شیوه‌ای پایدار توسعه یابد، یعنی هم محیط زیست حفاظت شود هم توسعه اجتماعی و اقتصادی در منطقه صورت گیرد. یکی از نواحی اکو توریستی، اکوسیستم تالاب هستند که با توجه به جاذبه‌های اکولوژیکی متنوع و چشم‌انداز طبیعی و فرهنگی منحصر به فرد بسیار مورد توجه قرار گرفته است. توسعه برنامه اکوتوریسم موفق ضمن بهره‌برداری متناسب از طبیعت و پیشرفت وضعیت جامعه محلی، با فراهم کردن زمینه‌های آموزشی و اعتلای آگاهی عمومی نسبت به ارزش‌های اکولوژیکی منابع طبیعی و میراث فرهنگی،

تهدیدهای احتمالی موجود را نیز کاهش داده و بر صیانت از این مواهب نیز تأثیرگذار خواهد بود؛ لذا مطالعه حاضر در راستای پارادایم پایداری، به طراحی الگوی راهبردی مطلوب برای توسعه اکوتوریسم تالابی به منظور بهره‌برداری از جاذبه‌های توریستی اکوسیستم‌های طبیعی در راستای سلامت اکوسیستم و پایداری جوامع محلی پرداخته است. این مطالعه با هدف ارائه راهبردهای مدیریتی مبتنی بر عوامل داخلی و خارجی و روش برنامه‌ریزی راهبردی SWOT به انجام رسید. بدین منظور ابتدا ظرفیت‌های اکوتوریستی در تالاب‌های میانکاله و لپوی زاغمرز و همچنین وضعیت ظرفیت‌های اکوتوریسم تالابی در جوامع روستایی حاشیه تالاب‌ها مورد سنجش قرار گرفت. نتایج بیانگر قابلیت‌های اکولوژیکی بالای تالاب‌های مورد مطالعه برای جلب گردشگر طبیعت‌گرد می‌باشد. همچنین در روستاهای مورد مطالعه نیز، نتایج در خصوص شاخص‌های سنجش ظرفیت اکوتوریسم تالابی بر اساس آزمون t تک نمونه‌ای مبین بالا بودن ظرفیت توسعه اکوتوریسم تالابی در روستاهای منطقه می‌باشد، به طوری که از ۹ شاخص مورد مطالعه مؤثر در توسعه اکوتوریسم تالابی، به جز در سه شاخص فعالیت اقتصادی پایدار، مدیریت آلاینده‌ها و دانش اکوتوریسم که میانگین بدست آمده کمتر از حد مطلوبیت عددی مورد آزمون (عدد ۳) بوده است، در سایر شاخص‌ها شامل دسترسی، کیفیت زیرساخت‌ها، سرمایه اجتماعی، حفاظت زیست محیطی، آموزش زیست محیطی و مشارکت و همکاری میانگین بدست آمده بالاتر از حد مطلوب (عدد متوسط ۳) است و سطح معناداری نیز بزرگ‌تر از آلفا ۰.۰۵ می‌باشد. بعد از تعیین ظرفیت‌ها و ضعف‌های موجود در منطقه (محدوده تالاب‌ها و روستاها)، بر مبنای مدل سوات، عوامل تأثیرگذار بیرونی بر توسعه اکوتوریسم تالابی مورد شناسایی قرار گرفت تا راهبردهای مطلوب برای توسعه اکوتوریسم تالابی در منطقه تدوین شود. در این بین تجارب و توانمندی‌های سه گروه خبرگان، مسئولین سازمان‌های مرتبط و مردم محلی برای تصمیم‌گیری و ارائه راهبردهای توسعه اکوتوریسم تالاب‌های میانکاله و لپوی زاغمرز مدنظر قرار گرفت. برای ارائه راهبرد ظرفیت‌های اکولوژیکی، اقتصادی و اجتماعی - فرهنگی توسعه اکوتوریسم تالاب در دهستان میانکاله و بیرون از منطقه مطالعه و سنجش شد که با توجه به مطالعه صورت گرفته، برخورداری از چشم‌انداز زیبا و وجود زیستگاه‌های بکر و انواع گونه‌های گیاهی و جانوری در منطقه مهم‌ترین قوت‌های منطقه و در مقابل انقراض برخی گونه‌های گیاهی و جانوری و روند رو به تخریب جاذبه‌های اکوتوریستی تالاب‌ها در منطقه مهم‌ترین ضعف‌های منطقه می‌باشند. در محیط بیرونی استقرار تالاب‌ها در نزدیکی شبه جزیره و پناهگاه حیات وحش میانکاله و ساحل دریای خزر و همچنین موقعیت بین‌المللی تالاب‌ها مهم‌ترین مزیت و در مقابل ازدحام جمعیت و افزایش آلودگی صوتی و از بین رفتن امنیت حیات وحش، تغییر کاربری اراضی زیست محیطی و تصمیم‌گیری متمرکز و بدون مشارکت مردم از تهدیدهای اثرگذار بر توسعه اکوتوریسم تالابی در منطقه هستند. تحلیل کمی عوامل در قالب ماتریس ارزیابی عوامل داخلی و خارجی و مقایسه عوامل در قالب ماتریس SWOT نشان داد که بهترین نوع راهبرد برای توسعه اکوتوریسم تالابی در منطقه راهبردهای بازنگری (WO) هستند. هفت راهبرد بازنگری پیشنهادی بر اساس ماتریس QSPM ارزیابی و اولویت بندی شد که نتیجه ارزیابی امکان‌پذیری و پایداری راهبردهای پیشنهادی نشان می‌دهد همه راهبردها با ضریب جذابیت بالاتر از حد متوسط ۳ توان مواجهه با شرایط محیطی و بیرونی را دارند. در این بین راهبردهای WO₁ با

امتیاز جذابیت ۴.۸۸، و WO₃ با امتیاز ۴.۵۵ مهم‌ترین راهبردهای توسعه اکوتوریسم تالابی در محدوده تالاب‌های میانکاله و لپوی زاغمرز می‌باشند. اما برای اجرایی کردن راهبردهای پیشنهادی برنامه‌های زیر جهت تصمیم‌گیرندگان توسعه اکوتوریسم تالابی به شرح جدول ۷ ارائه می‌شود.

جدول ۷: برنامه و راهکارهای پیشنهادی برای عملیاتی کردن راهبردهای بازنگری ارائه شده

ابعاد	راهبرد	برنامه اجرایی پیشنهادی
ارتقاء ظرفیت اکولوژیکی تالاب و روستا	WO ₁	- به‌کارگیری سیستم تصفیه فاضلاب در روستاها به دلیل نفوذپذیری و جاری شدن به سوی تالاب‌ها - توسعه زیرساخت‌های لازم برای جمع‌آوری و مدیریت اکولوژیکی (تبدیل و بازیافت) پسماندها
	WO ₂	- استفاده مجدد از پساب‌ها با رعایت ملاحظات زیست محیطی - تدوین و اجرای ضوابط و استانداردها برای کنترل و استفاده از کود و سموم و آفت‌کش‌ها - ارتقای آگاهی کشاورزان از خسارات ناشی از سموم و آفت‌کش‌ها به تالاب - توسعه روش‌های غیرشیمیایی کنترل آفات با محوریت مبارزه بیولوژیکی در منطقه
توسعه ظرفیت محلی اکو توریسم	WO ₃	- اجرای منطقه بندی در محدوده تالاب و تخصیص زیستگاه‌های مهم به عنوان مناطق حفاظت‌شده - نظارت بر آیین‌نامه‌های بهره‌برداری از منابع تالاب از سوی جوامع روستایی وابسته به تالاب - نظارت بر رعایت حریم محیط زیستی تالاب‌ها و حفظ کیفیت زمین - توسعه نظارت محیط‌بان بر محیط زیست محدوده برای ممانعت از شکار - آموزش به مردم در زمینه حفاظت از تنوع زیستی، فضای سبز و زیستگاه‌های پرندگان - اختصاص و سرمایه‌گذاری بخشی از درآمد اکوتوریسم برای حفاظت از محیط زیست و تالاب
	WO ₄	- برنامه‌ریزی در زمینه امکانات اقامتگاهی با توجه به جاذبه‌های اکو توریستی - برنامه‌ریزی در زمینه جبران کمبودهای اولیه از جمله سرویس‌های بهداشتی - ارائه تسهیلات به بخش خصوصی و تعاونی و سازمان‌های غیردولتی برای تجهیز امکانات اقامتی - توسعه تشکل‌های تعاونی برای جذب سرمایه‌های مردمی - بهره‌گیری از انواع خدمات رفاهی موجود در روستاها و
توانمندسازی جامعه محلی	WO ₅	- بسترسازی برای ارائه تسهیلات و وام‌های کم بهره به روستاییان - توسعه ساختار تعاونی در روستاهای منطقه برای مدیریت فعالیت‌های اکو توریستی
	WO ₆	- تقویت سرمایه اجتماعی موجود شامل اعتماد و انسجام و همبستگی اجتماعی - واگذاری اداره فعالیت‌های اکو توریستی به روستاییان - تقویت سطح دانش علمی برای مشارکت در برنامه‌ریزی اکو توریسم
	WO ₇	- ارتقای سطح مهارت روستاییان در زمینه استفاده از کامپیوتر و اینترنت - افزایش آگاهی روستاییان از ارزش اکولوژیکی- اقتصادی تالاب - ارائه آموزش‌های لازم به افراد محلی برای راهنمایی و برخورد با گردشگران

اجرای راهبردها و برنامه‌های ارائه شده برای توسعه اکوتوریسم تالابی در منطقه نتایج زیر را برای تالاب‌ها و روستاها به دنبال دارد: از نظر زیست محیطی: باعث پایداری و صیانت از منابع زیستی و گونه‌های گیاهی و جانوری تالاب‌ها و منطقه به خصوص گونه‌های متنوع پرندگان می‌شود. همچنین امنیت و حیات گونه‌های کمیاب و در معرض خطر تأمین خواهد شد. از نظر اقتصادی: با بهره‌گیری از قابلیت‌های اکولوژیکی تالاب‌ها و ظرفیت‌های

اقتصادی و خدماتی موجود در روستاهای دهستان، ضمن کاهش هزینه‌های توسعه اکوتوریسم در منطقه، مدل خوبی از توسعه اقتصادی برای روستاهای دهستان میانکاله فراهم کرده و به عنوان یک منبع درآمد و سودآوری باعث بهبود شرایط اقتصادی و معیشتی روستاییان منطقه خواهد شد. از نظر اجتماعی با استفاده از قابلیت‌های اجتماعی - فرهنگی و اقتصادی موجود در سکونتگاه‌های روستایی، اکوتوریسم تالابی پایدار با مدیریت محلی را توسعه داد. همچنین فرصتی است برای جوامع محلی و منطقه که ضمن استفاده از جنبه‌های تفریحی و زیباشناختی زیست‌مندان به یادگیری درباره محیط زیست طبیعی بپردازند.

منابع

- ۱- ابوطالبی، علی (۱۳۸۳)، طرح پژوهشی بررسی اکولوژیک و ارزیابی اکوتوریسم در منطقه شکار ممنوع مجموعه تالاب‌های لپو و نهالستان زاغمرز، اداره حفاظت محیط زیست شهرستان بهشهر.
- ۲- اداره کل حفاظت محیط زیست استان مازندران (۱۳۸۵)، گزارشاتی در مورد وضعیت اقتصادی- اجتماعی شهرستان‌های حاشیه تالاب میانکاله و لپوی زاغمرز.
- ۳- بهروزی راد، بهروز (۱۳۸۷)، تالاب‌های ایران، تهران، سازمان جغرافیایی نیروهای مسلح.
- ۴- سازمان حفاظت محیط زیست (۱۳۸۲)، طرح مدیریت پناهگاه حیات وحش میانکاله مرحله توجیهی، جلد سیزدهم سیمای محیط طبیعی، تهران، شرکت مهندسی مشاور روان آب.
- ۵- صیامیان گرجی، ابوالفضل (۱۳۹۱)، شناخت پتانسیل‌های اکوتوریستی تالاب‌های ایران با رویکرد پایداری زیست محیطی: مطالعه موردی تالاب میانکاله، اولین همایش بین‌المللی بحران‌های زیست محیطی و راهکارهای بهبود با آن، ۲۵ بهمن.
- ۶- مرکز آمار ایران (۱۳۹۰)، سالنامه آماری استان مازندران، تهران، مرکز آمار ایران.
- ۷- مرکز جهاد کشاورزی دهستان میانکاله (۱۳۹۲)، فعالیت‌های کشاورزی انجام شده در دهستان میانکاله، قابل

دسترس در سایت <http://markazemyankaleh.blogfa.com>

- 8- Björk, P (2000) , **Ecotourism from a conceptual perspective**, an extended definition of a unique tourism form, *Tourism Research*, 2, 189-202.
- 9- Buckley, R (2000) , **Neat trends: Current issues in nature**, eco and adventure tourism, *Tourism Research*, 2, 437-444.
- 10- Ceballos Lascurain, Hector (1996) , **Tourism, ecotourism and protected areas: The state of nature based tourism around the world and guidelines for its development**, Gland, Switzerland, IUCN.
- 11- Diamantis, D (1998) , **Environmental auditing: A tool in ecotourism development**, *Eco Management and Auditing*, 5, 15-21.
- 12- Dong, M. H (2001) , **Study on protection and development of wetland ecotourism resources in Dongting lake**, *Resources Science* 23(5), 82 – 86.
- 13- Euliss, NH, Gleason, R, Olness, A, McDougal, R, Murkin, H, (2006) , **North American prairie wetlands are important nonforested land-based carbon storage sites**, *Sci Total Environ*, Vol 361, pp.179-188.

- 14- Fennell, David. A. (2002), **Ecotourism programme planning**. Wallingford, CABI Publishing.
- 15- Guihua, Y (2000) , **Eco tourism**, Ecotourism Education Press.1, Pp.9-13.
- 16- Hailun, Wu & Dong, Xu, (2011) , **Construction of Wetland Ecotourism Management System, Case Study for Wetland in Jinyin Lake**, International Conference of E Business and E Government (ICEE), China, 6-8 May.
- 17- Hipwell, W. T (2007), **Taiwan aboriginal ecotourism, Tanayiku Natural Ecology Park**, Annals of Tourism Research, Vol. 34, No. 4.
- 18- Jinxia, Zhang (2010) , **Wetland Eco-tourism Product Development and Research: Case Analysis in Xiantao Shahu Wetland Park**, International Symposium on Tourism Resources and Management, may.
- 19- Li, Wenjum (2004) , **Environmental management indicators for ecotourism in China's nature reserves:A case study in Tianmushan Nature Reserve**. Tourism Management, Vol. 25, No. 5, Pp.559-564.
- 20- Lili, PAN; Lijuan, CUI; Ming, WU, (2010) , **Tourist Behaviors in Wetland Park: A Preliminary Study in Xixi National Wetland Park**, Hangzhou, China, Chinese Geographical Science, Vol. 20, No. 1, Pp: 66 -73.
- 21- Liu, Zili; Dong, Xinfu; Liu, Zhaotie; Liu, Qihai (2013) , **A Simple Analysis on Wetland Ecotourism Sustainable Development: Case Study for Jinyin Lake**, Advanced Materials Research, Vol. 807 -809, Pp: 91091-4.
- 22- Pipinos, G & Fokiali, P (2009) , **An assessment of the attitudes of the inhabitants of Northern Karpathos, Greece: towards a framework for ecotourism development in environmentally sensitive areas**, Environ Dev Sustain, Vol.11, Pp.655-675.
- 23- Roberts, Lesley & Hall, Derek (2001) , **Rural tourism and recreation: Principles to practice**, Wallingford, CAB International, CABI Publishing.
- 24- Ross, S., & Wall, G (1999) , **Ecotourism: Towards congruence between theory and practice**, Tourism Management, Vol.20, No.1, Pp.123-132.
- 25- SONG, Chun-Ling and QUAN, Xiao-Hu (2007) , **Sustainable Development of Wetland Ecotourism in Ningxia Hui Region**, Wetland Science, Vol. 2.
- 26- The Lydia and S.Cabanban, Annadel (2007) , **Planning for Sustainable Tourism in Southern Pulau Banggi: An Assessment of Biophysical Conditions and Their Implications for Future Tourism Development**. Environmental Management, Vol. 85, No. 4, Pp. 999-1008.
- 27- UNCED (1992) , **Agenda 21: Programme of action for sustainable development, United Nations Conference on Environment and Development**, Rio de Janeiro.
- 28- UNWTO and Ramsar Convention (2012) , **Destination Wetlands: Supporting sustainable tourism**, Ramsar Convention on Wetlands, Gland, Switzerland, & World Tourism Organization (UNWTO), Madrid, Spain.
- 29- Wang, LuL. (2009) , **Research progress on wetland ecotourism**, Ying Yong Sheng Tai Xue Bao, Vol. 20, No.6, Pp:1517-24.
- 30- Wearing , Stephen; Neil, John (2009) , **Ecotourism: Impact , potentials and possibilities**, Second Edition, London, Butterworth – Heinemann ,.
- 31- Wearing, S, & McDonald, M (2002) , **The development of community based tourism: Re thinking the relationship between tour operators and development agents as intermediaries in rural and isolated area communities**, Sustainable Tourism, Vol.10, No. 3, Pp.191-206.
- 32- Weaver, D.B & Lawton, L.J (2007) , **Twenty years on: The state of contemporary ecotourism research**. Tourism Management 28, 1168-1179.